

Bibliographic Data

Author	ကြန့် ၊ ဒေါ်	KYAN , Daw	Kran ' , Do '	Art. MK0027
Article Title	ဗင်္ဂလားသွား မြန်မာသံတော်အဖွဲ့ (အေဒီ ၁၈၃၀) (Myanmar Diplomatic Mission to Bengal (AD 1830)) Ban 'gala - " sva - " mran 'ma - sam to ' a phvai' (AD 1830)			
Title (Book/Serial)	Burma Historical Research Department Silver Jubilee publication			
Issue and Volume				
Edition				
Place/ Publisher	Historical Research Department			
Distributor				
Ed. Date	1982			
Pagination	p. 177 - 201			
Annotation	A Myanmar foreign mission was despatched to Bengal by King Bagyidaw in 1831. After the first Anglo - Burmese War, the Myanmar king signed the Treaty of Yandabo with the British. Under the terms of the Treaty, the British government sent Major Henry Burney to Innwa (Ava) and the Myanmar King sent a diplomatic mission to Bengal. The leader was Maha Sithu U Rhwai (Twinthin Taik wun). The delegations included 84 officers and attendants who were sent to Bengal on 9 October 1830. They were to meet with Governor - General of India and discuss (1) The return of the Kabaw valley to Myanmar, (2) Return of Martaban (3) Return of Tenasserim and Arakan, and (4) Repeal of an item calling for an exchange of emissaries. The mission met with many difficulties in India. They remained for three years and succeeded only in getting the Kabaw valley back. The mission Myanmar Government cost 168,000 kyats annually.			
Subject Terms	1. Myanmar - Foreign relation - India. 2. Myanmar - Foreign relation - Bengal 3. Myanmar - History - King Bagyidaw, 1819 - 1837			
Key Words	1. Burney , Henry , Major 2. Burney's Journal 3. Bengal Secret and Political Consultations 4. Rhwai , U , Maha Sithu (Twin thin taik wun)			

ဗင်္ဂလားသွား မြန်မာသံတော်အဖွဲ့ (အေဒီ ၁၈၃၀)*

မကြန်** ရေးသည်

မြန်မာသံအဖွဲ့သည် အေဒီ ၁၈၃၀ ၌ ဗင်္ဂလားသို့ သွားရောက်ခြင်းမှာ အင်္ဂလိပ် မြန်မာ ပထမ စစ်ပွဲအပြီးတွင် ချုပ်ဆိုသောရန္တပိုစာချုပ် အရ အပြန်အလှန် သံကိုယ်စားလှယ် ထားရန် သဘော တူညီကြသောကြောင့် ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းစာချုပ် သတ္တမပိုဒ်၌

ပြည်ကြီးနှစ်ပြည် ယခုဘွဲ့သောမိတ်သဟာယမြဲစေခြင်းငှါ။ အင်္ဂလိပ်မင်းခန့်ထားသော အရာရှိ တယောက်။ အခြွေအရံ လူငါးဆယ်။ လက်နက် ကရိယာ အစုံနှင့် မြန်မာမြို့တော်မှာနေစေ။ မြန်မာမင်းခန့်ထားသော အရေးပိုင် အရာရှိတယောက် အခြွေအရံ လူငါးဆယ် လက်နက် ကရိယာ အစုံနှင့် ကုမ္ပဏီ ဘုရင်မြို့တော်မှာ နေစေ ။ ။

ဟုပါရှိသည်။ ထို့ကြောင့် သကရစ် ၁၁၉၂ ခု နယုန်လပြည့်ကျော် ၁၂ ရက် (၁၇ ဇူလိုင်လ ၁၈၃၀) နေ့ မယ်စယ် ဘော်ရနီ နှင့် လူငါးဆယ်တို့ အဝရွှေမြို့တော်သို့ ဆိုက်ရောက်လာကြသည်။ ထို့အတူ မြန်မာနိုင်ငံကလည်း၊ ဝန်ထောက် မင်းကြီးမဟာစည်သူ၊ စာရေးကြီး မင်းလှနန္ဒကျော်ထင်၊ အသုံး စာရေး နရာရွှေတောင်နော်ရထာတို့နှင့် အမှုထမ်း လူငါးဆယ် အင်္ဂလိပ်တိုင်းပြည် (ဗင်္ဂလား) သို့ စေလွှတ်လိုက်သည်။^၆ ယင်းသို့ အပြန်အလှန် သဘောနှင့် ၁၁၉၂ ခု (အေဒီ ၁၈၃၀) က ဗင်္ဂလားသို့ စေလွှတ်သည့် မြန်မာသံအဖွဲ့အကြောင်း သိရသမျှကို ဤစာတမ်းတွင် တင်ပြပါမည်။

ဤစာတမ်းကို ရေးသားရာ၌ (၁) မေဂျာဟင်နရီဘာနေ၊ ဂျာနယ်နှင့် အစီရင်ခံစာ (၂) လွှတ်တော်ပုရပိုက် အမှတ်အသား အတိုကောက် ပထမတွဲ၊ (၃) ဗောဓိပင်သွား စာတမ်းနှင့်

* ကန်သာစိန်းလဲ့ လစဉ် အစည်းအဝေး (၁၉-၁၁-၆၁) တွင် ဒေါက်တာ သန်းထွန်းက သဘာပတိအဖြစ် ဆောင် ရွက်၍ ဖတ်ကြားသည်။ မြန်မာနိုင်ငံသုတေသနဂျာနယ် အတွဲ ၄၄၊ အပိုင်း ၂၊ ဒီဇင်ဘာ ၁၉၆၁ တွင် ထည့်သွင်းဖော်ပြခဲ့သော စာတမ်း ဖြစ်သည်

** မဟာဝိဇ္ဇာ၊ သုတေသနအရာရှိ၊ မြန်မာနိုင်ငံသမိုင်းကော်မရှင်

၁။ သကရစ် ၁၁၈၇ ခု တပေါင်းလပြည့်ကျော် ၄ ရက်နေ့ (24 Feb. 1826) ရန္တပိုရွာတွင်ချုပ်ဆိုသည်

၂။ ဦးတင်၊ ကုန်းဘောင်ဆက် မဟာရာဇဝင်တော်ကြီး၊ မန္တလေးမြို့၊ ဟံသာဝတီ ပိဋကတ်စာပုံနှိပ်တိုက်၊ ၁၉၂၂ ခု၊ ဒုတိယအုပ် စာမျက်နှာ ၄၇၇

၃။ ဤနေ့စွဲမှာမေဂျာဟင်နရီဘာနေ၊ ဘကြီးတော်ဘုရားထံ ဝင်ရောက်ဖူးမြော်ခွင့် ရသောနေ့ဖြစ်သည်။ ဘာနေ သည်စင်စစ် ၁၁၉၂ ခု ကဆုန်လဆန်း ၃ ရက် (၂၄ ဧပြီ ၁၈၃၀) နေ့ကပင် အဝသို့ ရောက်၏။ Burney's Journal paras 3 and 109 and 121, Bengal Secret and Political Consultations, 21 August 1830, Consultation No. 6

၄။ Major Henry Burney
၅။ ကုန်းဘောင်ဆက်၊ ဒု၊ ၄၇၇
၆။ ကုန်းဘောင်ဆက် ဒု၊ ၄၈၆

ဗင်္ဂလားသွား စာတမ်းတို့ကို ကိုးကားပါသည်။ ယင်းတို့အကြောင်းကို အနည်းငယ် ရှင်းလင်းလိုပါသည်။

(၁) မေဂျာဟင်နရီဘာနေ၏ ဂျာနယ်မှာ ပိုမိုရေ ၉၈၁ ပိုမို ရှိ၍ ၁၈၃၀ ဧပြီလ ၂၃ ရက်နေ့ အစောပိုင်း အကျော်တလုံးကင်းသို့ ရောက်သည်မှ ၁၈၃၂ ဧပြီလ ၁၃ ရက်နေ့ နာမကျန်းခွင့်နှင့် ရန်ကုန်သို့ အပြန်ခရီးတွင် စလေးမြို့ဆိပ်ကမ်း၌ ရပ်နားသည်အထိ၊ ကာလအတောအတွင်း ဖြစ်ပျက် တွေ့ကြုံရသမျှ လူသူအကြောင်းအရာတို့ကို မှတ်တမ်းတင်ထားပေးသည်။ ဘာနေသည် ယင်းဂျာနယ်ကို အခြားသော ပေးစာ ပြန်စာများနှင့်အတူ အိန္ဒိယနိုင်ငံ အစိုးရသို့ လစဉ်ရေးသားပေးပို့ခဲ့သဖြင့် ဗင်္ဂလားပြည်နယ် နိုင်ငံရေးနှင့် လျှို့ဝှက်မှတ်တမ်းများ ၁၈၃၀-၂ တွင် လစဉ်မှတ်တမ်း တင်ထားသည်ကို တွေ့ရှိရပါသည်။ ထို့ပြင် လန်ဒန်မြို့ **Royal Empire Society** ရှိ မေဂျာဘာနေ၏ စာစုများထဲတွင် ၉၈၁ ပိုမိုလုံးအပြည့်အစုံ ပါသော ဂျာနယ်တစောင် တွေ့ခဲ့ပါသည်။ ဤစာအုပ်တွင် ဗင်္ဂလားပြည်နယ် နိုင်ငံရေးနှင့် လျှို့ဝှက်မှတ်တမ်းများကိုလက် ရေး အမျိုးမျိုးနှင့်မဟုတ်ဘဲ တဦးတည်း လက်ရေးဖြင့် ပီသ ပြတ်သားစွာ ရေးထား၍ ဖတ်ရှုရပိုမိုလွယ်ကူသည်။ တဆက်တည်းလည်း ဖတ်ရသည်။ မေဂျာဘာနေသည် ဤဂျာနယ်၌ အဖြစ်အပျက် အမှုအခင်း အတွေ့အကြုံများကိုသာ မက၊ တွေ့ဆုံ ဆက်ဆံရသမျှသော သူတို့၏အကြောင်းကို၊ ၎င်းတို့၏ ကိုယ်ရေးကိုယ်တာကိစ္စ၊ ကိုယ်ကျင့်တရား စိတ်နေသဘောထားနှင့် ပုံပန်း ဟန်ပန်တို့ကိုပါ သိရှိရသမျှ ဖော်ပြထားသဖြင့် ပြည့်စုံလှသည့် ဂျာနယ်တစောင်ဟု ဆိုနိုင်ပေသည်။ ဗင်္ဂလားပြည်နယ် နိုင်ငံရေးနှင့် လျှို့ဝှက်မှတ်တမ်း ၁၈၃၀-၂ ပါဂျာနယ်နှင့် **Royal Empire Society** ရှိ ဂျာနယ်၊ နှစ်ခုလုံးကိုပင် မြန်မာနိုင်ငံသမိုင်း ကော်မရှင်၌ မိုက်ကရိုဖလင် ရိုက်ကူးထားပြီး ရှိပါသည်။

မေဂျာဘာနေ၏ အစီရင်ခံစာဟူရာ၌ ၁၈၃၀ ခု ဗင်္ဂလားသွား မြန်မာသံအဖွဲ့နှင့် ပတ်သက်သည့် ၁၈၃၄ ခု စက်တင်ဘာလ ၁၇ ရက် နေ့စွဲပါ ရန်ကုန်မှ ပေးပို့သည့် အစီရင်ခံစာကို ရည်ညွှန်းပါသည်။ ယင်းအစီရင်ခံစာကို အိန္ဒိယနိုင်ငံရေးရာ မှတ်တမ်း တွင် တွေ့နိုင်ပါသည်။ မေဂျာဘာနေသည် မြန်မာသံအဖွဲ့ အကြောင်းကို မြန်မာအထောက်အထားများတွင် တွေ့ရှိသည့်အတိုင်း အစီရင်ခံထားသည်။ မြန်မာသံတော်များသည် ကာလကတ္တားသို့ ရောက်ရှိပြီး ပထမတဆဲ့ရှစ်လအတွင်း

၁။ *Bengal Secret and Political Consultations*

21 August	1830,	Consultation	No. 6,	Paras	1-145
19 Sept	1830,	Cons,	No. 4,	Paras	146-201
19 Nov	1830,	Cons,	No. 8,	Paras	202-277
10 Dec	1830,	Cons,	No. 2,	Paras	278-349
21 Jan	1831,	Cons,	No. 7,	Paras	350-466
18 March	1831,	Cons,	No. 16,	Paras	467-542
15 April	1831,	Cons,	No. 9,	Paras	543-589
1 July	1831,	Cons,	No. 5,	Paras	590-675
7 Oct	1831,	Cons,	No. 19,	Paras	676-761
21 May	1832,	Cons,	No. 6,	Paras	762-981

၂။ မိုက်ကရိုဖလင်လိပ် အမှတ် ၆၈/၅၉။ မသကအမှတ် ၃၉၆ နှင့် ဖလင်လိပ်အမှတ် ၆၉/၅၉ မကလအမှတ် ၃၉၇

၃။ မိုက်ကရိုဖလင်လိပ်အမှတ် ၂၄၁။ မသကအမှတ် ၂၇၀

၄။ *India Political Consultations*, 6 July 1835, No. 18

တင်စာလျှောက်စာပေါင်း ၁၀၅ စောင် ပေးပို့ခဲ့သည်။ ယင်းပေးစာ ပြန်စာများအနက်မှ ကောင်း နိုးရာရာ တို့ကို ထုတ်နုတ်ကူးယူ စုဆောင်းရာ၊ မေဂျာဘာနေတွင် ပုရပိုက်ကြီး ခုနစ်ဆူရသောဟူ၏။ ထို့ပြင် ဒုတိယ သံအရာရှိ (စာရေးကြီး မင်းလှနန္ဒကျော်ထင်) ရေးသားတင်ဆက်သည့် မှတ်တမ်း တစောင်ကိုလည်း မြန်မာဝန်ကြီးများထံမှ ရခဲ့သည်။ ယင်းအထောက်အထားတို့မှ ထိုက်သင့်ရာ ထုတ်နုတ်လျက် တိုက်ရိုက်ဘာသာပြန်ကာ၊ မြန်မာသံအဖွဲ့အကြောင်းကို အစီရင်ခံထားခြင်း ဖြစ်ပါ သည်။ တနည်းအားဖြင့် ဆိုသော် ဘာနေ၏ အစီရင်ခံစာသည် ၎င်းရရှိခဲ့သော မြန်မာသံအဖွဲ့ မှတ်တမ်း၏တိုက်ရိုက်ဘာသာပြန်ပင်ဖြစ်ရကား၊ အရေးပါသောကျမ်းကိုးတခု ဖြစ်လေသည်။ ဒဗလျူ အက်ဒီဆိုင်သည် ဘာနေ၏ ဤအစီရင်ခံစာကို ကိုးကား၍ သုတေသနဂျာနယ်၌ “အိန္ဒိယသွား မြန်မာသံအဖွဲ့ရာဇဝင်” ကို ရေးသားခဲ့ပါသည်။

(၂) လွှတ်တော်ပုရပိုက် အတိုကောက်မှတ်ပုံ တွင် ၅ မှတ် ပုရပိုက်ထွက်ဟူသော ခေါင်းစဉ် အောက်၌ မြန်မာသံအဖွဲ့နှင့် ပတ်သက်သည့်ပေးစာ ပြန်စာ ၅ စောင်ကို မှတ်ပုံတင်ထားပါသည်။ ဘာနေ၏ အစီရင်ခံစာအရ၊ မြန်မာသံတို့သည် ကာလကတ္တားရောက်ပြီး ပထမ တဆဲ့ရှစ်လအတွင်း စာပေါင်း ၁၀၅ စောင် ပေးပို့ကြသော် သုံးနှစ်အတွင်း ပေးပို့ကြသည်မှာ ယင်းနှစ်ဆခန့်ရှိသည်။ သို့သော် ယခု ၅ စောင်သာလျှင် မှတ်တမ်းတင်၍ တွေ့ရသည်။ ယင်းသို့မြန်မာသံအဖွဲ့နှင့်ပတ်သက်သော ပေးစာပြန်စာ အစီရင်ခံစာများ စုဆောင်းပြီး ရှိဘူးကြောင်း အမှတ်အသား တွေ့ရသော်လည်း ဆိုင်ရာ ပုရပိုက်များကို မတွေ့ရတော့သည်မှာ ဆုံးရှုံးခြင်းတရပ်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

(၃) ဗောဓိပင်သွား စာတမ်းမှာ အမည်အားဖြင့် သာသနာရေးဆန်သော်လည်းစင်စစ်မှာ ပထမစစ်ပွဲအပြီး အင်္ဂလိပ်မြန်မာ ဆက်ဆံရေးရာဇဝင်၏ တစိတ်တဒေသ ဖြစ်လေသည်။ ဤစာတမ်း တွင် ဗင်္ဂလားသွား မြန်မာသံအဖွဲ့၏ ခရီးစဉ်၊ သုံးနှစ်ကြာမျှ အိန္ဒိယပြည်တွင် လှည့်လည်သွားရောက် ခဲ့သည့် နေရာဒေသများနှင့် မြင်တွေ့ကြုံကြိုက် မှတ်သားခဲ့သမျှတို့ကို မှတ်တမ်းတင် ထားပါသည်။ အမျိုးသား စာကြည့်တိုက်တွင် ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း^၁ ပေတစောင်ရှိ၏။ ကင်းဝန်မင်းကြီးပေ အစုမှ ဖြစ်ပါသည်။ ဆယ်ကြောင်းရေးပေ ဇီမှ ဈားထိ၊ ၁ အင်္ဂါ ၉ ချပ်ရှိပါသည်။ သံအဖွဲ့ ခေါင်းဆောင်ဖြစ်သူ အရေးပိုင် မင်းကြီးမဟာစည်သူသည် သကရစ် ၁၁၉၅ ခု တပို့တွဲလ (အေဒီ ၁၈၃၃ ဖေဖော်ဝါရီလ) တွင် ရေးသားသည်ဟု နိဒါန်းတွင် ဖော်ပြထားသည်။ အမျိုးသားစာကြည့် တိုက်တွင် ဗင်္ဂလားသွား စာတမ်း^၂ တစောင်လည်း ရှိသည်။ ဆယ်ကြောင်းရေးပေ ဖြစ်ပြီးလျှင် က မှ ၃ ထိ၊ ၁ အင်္ဂါ ၅ ချပ်ရှိသည်။ ရေးသူနှင့် ခုနှစ်သကရစ်ကို ဖော်ပြ မထားသော်လည်း ဗင်္ဂလားသွားစာတမ်းမှာ မေဂျာဘာနေကို မြန်မာဝန်ကြီးများက ပေးလိုက်သည့် စာရေးတော်ကြီး မင်းလှနန္ဒကျော်ထင် ရေးသည်ဆိုသော မှတ်တမ်းဖြစ်ကောင်းဖြစ်ပေမည်။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်းနှင့် ဗင်္ဂလားသွား စာတမ်းသည် နိဒါန်းနှင့်နိဂုံးတွင် အနည်းငယ် ကွဲလွဲသည်မှအပ ပင်မစာကိုယ်မှာ အတူတူပင် ဖြစ်သည်^၃ ဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။ ရောက်ရှိမြင်တွေ့ခဲ့သမျှကို မှတ်တမ်းတင်ထားသော

၁။ အတွဲ ၂၆၊ စာမျက်နှာ ၇၁-၁၀၉
၂။ လွှတ်တော်ပုရပိုက်အတိုကောက်မှတ်ပုံ၊ ရန်ကုန်မြို့ အစိုးရပုံနှိပ်တိုက် ၁၉၃၁၊ ပထမတွဲ စာမျက်နှာ ၂၂၊ ၂၅၊ ၂၆
၃။ ကင်း ပေ/၁၀၅
၄။ ပေ/ ၁၅၇၆
၅။ “မိုးတားမြို့စား စံန္တကျော်သူခေါ် တွင်းသင်းဝန် မဟာစည်သူ ဦး၍” ကိုလည်းရှု

ခရီးသွား မှတ်တမ်း ရိုးရိုးပင် ဖြစ်ကြပါသည်။ မြန်မာသံအဖွဲ့၏ သွားရင်းကိစ္စနှင့် ပတ်သက်သည့် တိုင်းရေးပြည်မှုတစ်ခုမှ ထည့်သွင်းဖော်ပြထားခြင်းမရှိချေ။ ယင်းစာတမ်းများပါ အချက်အလက်တို့မှ ထုတ်နုတ်၍ ၁၈၃၀ ခု ဗင်္ဂလားသွား မြန်မာသံအဖွဲ့ဝင်များ တွေ့ကြုံသိမြင် မှတ်သားခဲ့ရသည်တို့ကို တင်ပြပါမည်။

သံကိုယ်စားလှယ် အပြန်အလှန်ထားရေးနှင့်ပတ်သက်၍ ရန္တပိုစာချုပ်သတ္တမခန်းက “အရာရှိ တယောက်အခြွေအရံ လူငါးဆယ်၊လက်နက်ကရိယာအစုံနှင့်” ဟုဆိုသည်။ သို့သော် အဝနေပြည်တော် ရှိ အင်္ဂလိပ်သံကိုယ်စားလှယ်နှင့် ဗင်္ဂလားရှိ မြန်မာသံကိုယ်စားလှယ်တို့မှာ အခြွေအရံအသိုင်းအဝန်း ငါးဆယ်ထက် ပိုမိုရှိကြလေသည်။ မေဂျာဘာနေ၏ ကိုယ်ရံတော် စစ်ပါရီတပ်မှာ ဗိုလ် အကြပ်များ အပါအဝင် ၃၇ ယောက်ရှိ၏။ အဝတွင် သူ၏အမှုကို ထမ်းဆောင်ရန် စကားပြန် ၁။ ဆရာဝန် ၁။ စာရေး ၂။ ပြာတာ ၄။ လှေ ၃ စင်း။ လှေအမှုထမ်း ၄၃ ယောက်နှင့် ကိုယ်ရံတော်တပ်၏ ဗိုလ် ကြီး ဖြစ်သူ ဒုတိယသံအရာရှိ ၁ ယောက်တို့ ရှိကြသည်။^၁ ထို့အတူ မင်းကြီး မဟာစည်သူဦးစီးသည့် ဗင်္ဂလားသွား မြန်မာသံအဖွဲ့တွင် အဖွဲ့ဝင် ၈၄ ယောက် ရှိလေသည်။ ယင်းတို့မှာ မင်းကြီးမဟာ စည်သူ ခေါင်းဆောင်သံအရာရှိ ၁။ မင်းလှနန္ဒကျော်ထင် ဒုတိယသံအရာရှိ ၁။ စာရေးတော် ၂။ သီရိ ဇေတရတ်၊ သီရိဂုဏ္ဏရတ်စကားပြန် ၂။ ဆေးသမား ၁။ ပန်းချီဆရာ ၁။ သေနတ်အမှုထမ်း ၂၀။ မင်းကြီးမဟာစည်သူ၏ မိန်းမ ၂။ သား ၁။ သမီး ၂။ ချွေးမ ၁။ ဒုတိယ သံအရာရှိ၏မိန်းမ ၁။ အစေအပါးအမျိုးသမီး ၃။ အမျိုးသား ၄၆။ စုစုပေါင်း ၈၄ ယောက် ဖြစ်ပါသည်။^၂ မြန်မာသံအဖွဲ့ ဗာရာဏသီမြို့မှ ပေးပို့သောစာ၌ ပူးတွဲပါသည် လစာစာရင်း^၃ တွင်မူ

မင်းကြီးမဟာစည်သူ	၁
သားရွှေတောင်နော်ရထာ	၁
နောက်လိုက် အခြွေအရံ	၂၃
စာရေးရွှေတောင်နရာနှင့် နောက်လိုက်	၂
ဆေးသမားနှင့် နောက်လိုက်	၂
စကားပြန် သီရိဇေတရတ်နှင့် နောက်လိုက်	၂
စကားပြန် သီရိဂုဏ္ဏရတ်နှင့် နောက်လိုက်	၂
မင်းလှနန္ဒကျော်ထင်	၁
နောက်လိုက်အခြွေအရံ	၁၅
စာရေးရာဇရွှေတောင်နှင့် နောက်လိုက်	၂
ပန်းချီဆရာနှင့် နောက်လိုက်	၂
ရွှေပြည်အမှုထမ်းကိုယ်ရံတော်	၂၀

ပေါင်း ၇၃

၁။ Bengal Secret and Political Consultations, 8 Jan. 1830, No. 32
၂။ Bengal Secret and Political Consultations, 10 December 1830, No. 7
၃။ India Political Consultations, 6 July 1835, No. 18

ဟု ဖော်ပြထားသည်။ အဲဒီအရာရှိတို့၏ မိန်းမ ၃။ သမီး ၂။ ချွေးမ ၁။ အစေအပါးအမျိုးသမီး ၃။ ဖေါင်း ၉ ဦးတို့နှင့်သော် စုစုပေါင်း ၈၂ ယောက် ဖြစ်လေသည်။

မြန်မာ သံအဖွဲ့ခေါင်းဆောင် ၂ ဦးမှာ စာပေ နှစ်ကျမ်းသီလိမ္မာ ကြသူများ ဖြစ်ပါသည်။ မင်းကြီးမဟာစည်သူ၏ ငယ်မည်မှာ ဦးရွှေဖြစ်၏။ ၁၁၃၉ ခုနှစ်ဖွား အဝဇာတိဖြစ်သည်။ အသက်ဆယ်နှစ် အရွယ်တွင် သာမဏေပြု၍ စာပေကျမ်းဂန် သင်အံလေ့ကျက်ရာ ထွန်းထွန်းပေါက်ပေါက် တတ်မြောက်လေသည်။ တဆယ့်ကိုးနှစ် အရွယ်တွင် သာသနာတောင်မှ ထွက်၍ ဆိုးထော်ဘုရားထံကွမ်းစရတော်အဖြစ်ခစားထမ်းရွက်သည်။ ထိုနောက် ဆင်ခြေတိုက်ဝန်၊ မြေတိုင်းဝန်၊ မြစ်စဉ်ဝန် ရာထူးများ သနားခံရသည်။ မိုးတားမြို့ကို စားရသည်။ စိန္တကျော်သူဘွဲ့ကိုရ၍ မိုးတားမြို့စား စိန္တကျော်သူဟု ခေါ်ကြသည်။ ဘကြီးတော်ဘုရားလက်ထက်နေမျိုးတပ်ဘွဲ့နှစ်ကြိမ်ရသည်။ ထိုနောက် မဟာစည်သူဘွဲ့ထွင် မင်းကြီးဆင့်၍ မင်းကြီးမဟာစည်သူဘွဲ့ရသည်။ ဗင်္ဂလားသို့ စေလွှတ်သည့် အချိန်က တွင်းသင်းဝန် ရာထူးကို ထမ်းဆောင်နေရပါသည်။ စာပေကျမ်းဂန် နှစ်စပ်သည်။ အထူးသဖြင့် ပထဝီဝင်နှင့်ဓာတုဗေဒကိုကျွမ်းကျင်သည်ဟု အဆိုရှိပါသည်။ ဒုတိယ သံအရာရှိ မင်းလှနန္ဒကျော်ထင်၏ ငယ်မည်မှာ မောဇ်ဖြိုး ဖြစ်ပါသည်။ မုတ္တမ ထားဝယ်နယ်တွင် စစ်ကဲအဖြစ် အမှုထမ်းရပြီးနောက် ရခိုင်ပြည် ရမ်းဗြဲနယ်တွင် အကောက်ဝန်အဖြစ် ထမ်းရွက်ခဲ့ရပါသည်။ ဗင်္ဂလားသို့ ဒုတိယ သံအရာရှိအဖြစ် လိုက်ပါရန် ရွေးချယ်ခံရသောအချိန်ကမူ စာရေးတော်ကြီး ရာထူးကို ထမ်းဆောင်နေရပါသည်။ မင်းလှနန္ဒကျော်ထင်သည်လည်း အဖွဲ့ခေါင်းဆောင် မင်းကြီးမဟာစည်သူ ဦးရွှေကဲ့သို့ပင် စာပေနှစ်စပ်သိမြင်သည်။ ဓာတုဗေဒကို အထူး ကျွမ်းကျင်သည်ဟု ဂုဏ်ထူးတင်ကြီးသူ ဖြစ်လေသည်။ ဆွဲပြင် ထိုစဉ်က အတွင် များစွာခေတ်စားနေသည့် အင်္ဂုရတ်ပညာကို အလွန်လိုက်စားနားလည်သည်ဟုလည်း ကျော်ကြားပါသည်။ မေဂျာဘာနေ၏ အမြင်တွင် မင်းလှနန္ဒကျော်ထင်က အဖွဲ့ခေါင်းဆောင်ဖြစ်သူ မင်းကြီးမဟာစည်သူ ဦးရွှေထက် ဖြတ်လတ်လိမ္မာထက်မြက်သည်ဟု ဆိုပါသည်။

မြန်မာသံအဖွဲ့အား အောက်ပါပြဿနာ လေးရပ်ကို ဘုရင်ခံချုပ်ထံ တင်ပြဆွေးနွေးရန် တာဝန် ပေးအပ် ညွှန်ကြားလိုက်ပါသည်။

- (၁) ကဘော်တောင်ကြားဒေသသည် ရှေးအစဉ်အဆက်ကပင် မြန်မာများပိုင် နယ်မြေဖြစ်ကြောင်း ခိုင်လုံသော အထောက်အထားများ ပြနိုင်သဖြင့် ယင်းတောင်ကြားဒေသကို မြန်မာဘုရင်မင်းမြတ်သို့ ပြန်လည်ပေးအပ်ရန်။
- (၂) ရန္တပူစာချုပ် အရ သံလွင်မြစ်ကို အပိုင်းအခြားပြု၍ တနင်္သာရီတိုင်းကိုသာလျှင် အင်္ဂလိပ်များ ဖိုင်ဆိုင်ခွင့်ရှိသည်။ စာချုပ်တွင် မုတ္တမကို ထည့်သွင်းချုပ်ဆိုခြင်း

၁။ India Political Consultations, 6 July 1835, No. 18. မိုးတားမြို့စား စိန္တကျော်သူခေါ် တွင်းသင်းဝန် မင်းကြီးတောစည်သူ ဦးရွှေကိုလည်းရှု

၂။ India Political Consultations, 6 July 1835, No. 18

၃။ Ibid

၄။ စာတူထွန်း

- မဟုတ်သဖြင့် သံလွင်မြစ်ကမ်းရှိ မုတ္တမ နယ်မြေကို အင်္ဂလိပ်များ ခွင့်မပိုင်ချေ။ ထို့ကြောင့် သံလွင်တဘက်ကမ်းရှိ မုတ္တမနယ်မြေကို မြန်မာဘုရင်သို့ ပေးအပ်ရန်။
- (၃) အင်္ဂလိပ်နှင့် မြန်မာနှစ်တိုင်း နှစ်ပြည်တို့သည် ချစ်ကြည်စွာ ရာဇမဟာမိတ်ဖြစ်ကြပြီ ဖြစ်၍ ရခိုင်တိုင်းနှင့် တနင်္သာရီတိုင်းတို့ကို ပြန်လည်ပေးအပ်ရန်။
  - (၄) နှစ်တိုင်းနှစ်ပြည်တို့မှာ ရာဇမဟာမိတ် ဖြစ်ကြ၍ တဦးကိုတဦး စိတ်ချ ယုံကြည်နိုင် သည်။ ၎င်းနှစ်တကြိမ် မဟာမိတ်ရာဇသံ အပြန်အလှန် ပေးအပ် ဆက်သွယ်လျှင် လုံလောက်ပြီဖြစ်၍ အပြန်အလှန် သံကိုယ်စားလှယ်များထားခြင်းဖြင့် အကြောင်းမဲ့ ကြေးငွေအမြောက်အမြား ကုန်ကျခြင်း မရှိစေရန်၊ ရန္တပို့စာချုပ် သတ္တမခန်းကို ဖျက်သိမ်းရန်။

ယင်းသို့ တာဝန်ပေးအပ် စေလွှတ်ရာ အမှုခပ်သိမ်းကို ဆောင်ရွက်နိုင်စေရန် သံအဖွဲ့ခေါင်းဆောင် မင်းကြီးမဟာစည်သူကို အာဏာပေးအပ် အရေးပိုင်ခန့်လျက် လွှတ်လိုက်ပါသည်။ သို့သော် မြန်မာသံအဖွဲ့သည် နိုင်ငံခြား၌ ရုံးစိုက်နေထိုင်ကာ အမှုခပ်သိမ်းကို ဆောင်ရွက်ရမည် ဟူသော သဘောထက် ယာယီအားဖြင့် အလေ့အလာ လှည့်လည်ကြည့်ရှုရန်ဟူသော သဘော ပိုမိုထားရှိ ဟန် တူပါသည်။ မြန်မာတို့က အင်္ဂလိပ် သံကိုယ်စားလှယ်တဦး မိမိတို့ နေပြည်တော်တွင် ရုံးစိုက် နေထိုင်ခြင်းသည် မိမိတို့အရေးရှုံးနိမ့်ခြင်း၏ ပြယုဂ်ဖြစ်သည်။ ဂုဏ်သိက္ခာကို ထိခိုက်ညှိုးနွမ်းစေသည်ဟု ကြည်ဖြူလိုလားခြင်း မရှိကြချေ။ ထို့ကြောင့် ရန္တပို့စာချုပ် သတ္တမခန်းကို ဖျက်သိမ်းလိုကြသည်။ ယင်းသို့ဖြစ်၍ မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ဗင်္ဂလား၌ ရုံးစိုက်နေထိုင်ရန် မရည်ရွယ်ခြင်း ဖြစ်ဟန်တူပါသည်။

မြန်မာသံအဖွဲ့၏ အသွားအပြန် ခရီးစဉ်နှင့် လှည့်လည်ရောက်ရှိခဲ့ရာ ဒေသများကို ဗောဓိ ပင်သွားစာတမ်းနှင့် ဗင်္ဂလားသွားစာတမ်းတွင် နေ့စွဲ ရက်စွဲနှင့်တကွ ပြည့်စုံစွာ ဖော်ပြထားလေ သည်။ မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ဘုရင်မင်းမြတ်ထံမှ ဘုရင်ခံချုပ်အတွက် ရာဇသံစာနှင့် အဘိုးထိုက်လှ သည့် ပတ္တမြားလက်စွပ် ၂၊ နီလာလက်စွပ် ၂၊ ပတ္တမြားသွေးပြီးလုံးရေ ၁၀၀၀၊ မသွေးသေးသော ပတ္တမြားလုံးရေ ၁၀၀၀၊ ရောင်စုံ ဆင်စုံ ပန်းချိပုဆိုး ၁၀၊ ငါးပုဆိုး ၂၀၊ မှန်စီရွှေချ ယုန်းအစ် ကြီးငယ်များ စသည့်လက်ဆောင်တော် များကို ဆောင်ယူလျက် ၁၁၉၂ ခု သီတင်းကျွတ်လပြည့် ကျော် ၈ ရက် စနေနေ့ (၉ အောက်တိုဘာ ၁၈၃၀) အဝရွှေမြို့တော်မှ ထွက်ခွာသွားကြပါသည်။ ရွှေမြို့တော်မှ တောင်ပန်းရဲလေတုံးလောင်း အသီးသီးစီး၍ ရေကြောင်းခရီးဖြင့် စကျီမြို့ရောက်သွားကြ သည်။ ယင်းကမူ ကုန်းလမ်းခရီးဖြင့် ရိုးမတောင်ကိုကျော်၍ဖြတ်ကာ အမ်းတောင်ကြားလမ်းမှ စစ်တွေ မြို့သို့သွားကြပါသည်။ ယင်းသို့ ကုန်းလမ်းခရီးဖြင့်သွားရန် မေဂျာဟင်နရီဘာနေက တိုက်တွန်းအကြံ ပေးလေသည်။ ထိုအကြံပေးချက်ကို လက်ခံသဖြင့် မေဂျာဘာနေသည် ၎င်းညီဖြစ်သူ ဒုတိယ သံအရာရှိ ကပ္ပိတံ ဂျော့ဘာနေကို နောက်လိုက်စစ်ပါရိတ်နှင့်တကွ အစောင့်အရှောက် ထည့်လိုက် သည်။ ဘုရင်မင်းမြတ်ကလည်း ကပ္ပိတံဂျော့ဘာနေကို ခရီးမထွက်မီ သီရိရာဇာနော်ရထာ' ဘွဲ့ သနားတော်မူသည်။ စကျီမြို့မှ ၁၁၉၂ ခု တန်ဆောင်မုန်းလဆန်း ၁၁ ရက်နေ့ (၂၆ အောက်တိုဘာ

၁။ မင်းကြီးမဟာစည်သူ စမ္မေယျပျိုသစ် အမျိုးသားစာကြည့်တိုက်၊ ကင်း/ပေ ၁၇၂။ စေတမ်း ကြောင်းရေ ၆
 ၂။ လက်ဆောင်တော် စာရင်းအကျယ်ကို- India Political Consultations, 6 July 1835, No. 18 ရှု
 ၃။ ၁၈၃၀ ဇန်နဝါရီလ ၃၀ ရက်နေ့ သနားတော်မူသည်။ ဘာနေဂျာနယ် အပိုဒ် ၃၁၉

၁၈၃၀) ဆက်လက်ထွက်ခွာခဲ့ကြရာ၊ မန်းချောင်းငယ်အများကို ဖြတ်ကူးကာ စခန်းစဉ်အတိုင်း ရပ်နားသွားကြသည်တွင် စစ်တွေမြို့သို့ နတ်တော်လဆန်း ၇ ရက် (၂၁ နိုဝင်ဘာ ၁၈၃၀) နေ့ ဆိုက်ရောက်ကြလေသည်။ အဝမှသည် စစ်တွေမြို့ရောက် နားနားနေနေ ၄၃ ရက်ကြာလေသည်။ စစ်တွေမြို့တွင် ၁၂ ရက်မျှ ဆိုင်းငံ့နေရပြီးနောက် အကြိုအယူ စေလွှတ်လိုက်သော ရောဝတီ ခေါ် သင်္ဘောဖြင့် နတ်တော်လပြည့်ကျော် ၃ ရက် (၂ ဒီဇင်ဘာ ၁၈၃၀) နေ့ ထွက်ခဲ့ရာ နတ်တော်လပြည့်ကျော် ၇ ရက် (၆ ဒီဇင်ဘာ ၁၈၃၀) နေ့ ကာလကတ္တားဆိပ်ကမ်းသို့ဆိုက်ရောက်ကြပါသည်။ ထိုစဉ်က ဘုရင်ခံချုပ်မှာ ကာလကတ္တားတွင် မရှိခိုက်ဖြစ်၍ မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ဘုရင်ခံချုပ်ကိုတွေ့ရန်နှင့် ကာလကတ္တားတွင် ဆယ်လကျော်မျှ စောင့်ဆိုင်းနေရပါသည်။ ၁၁၉၃ ခု သီတင်းကျွတ်လဆန်း ၅ ရက် (၁၁ အောက်တိုဘာ ၁၈၃၁) နေ့တွင်မှ ဘုရင်ခံချုပ်ရှိရာ သေမလာ (ဆင်မလာ) သို့ လိုက်ကြမည်ဟု ကာလကတ္တားမှထွက်ကာ ဂင်္ဂါမြစ်ကိုဆန်တက်ခဲ့ကြသည်။ လမ်းခရီးတလျှောက်တွင် အာဇာနတ်၊ မောက်သူဇာဘတ်၊ မုံဂရာဇ်၊ ပဌနာမြို့၊ ဗာရာဏသီမြို့၊ အိလာဘတ်မြို့၊ ကမ္ပူမြို့၊ စသည့်မြို့များနှင့် မြို့ငယ်ရွာငယ်အများကို ဖြတ်ကျော်တွေ့မြင်ခဲ့ကြ၍ ၁၁၉၃ ခု တပေါင်းလပြည့်ကျော် ၁၅ ရက် စနေနေ့ (၃၁ မတ်လ ၁၈၃၂) တွင် ဘရကာဘတ်မြို့ သို့ ဆိုက်ရောက်ကြပါသည်။ ယင်းတွင် ဘုရင်ခံချုပ်ကလည်း ဆင်မလာမြို့မှ ဆင်းမလာ၊ လာရောက်တွေ့ဆုံရန်လည်း ခွင့်မိန့်မရသဖြင့် မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ဘရကာဘတ်မြို့တွင် ခုနစ်လမျှ စောင့်ဆိုင်းနေရပြန်သည်။ ထိုနောက် ဘုရင်ခံချုပ်က မြန်မာသံအဖွဲ့ကို အာဂရမြို့တွင် တွေ့ဆုံမည်ဟု အကြောင်းကြားသဖြင့် ၁၁၉၄ ခု တန်ဆောင်မုန်းလဆန်း ၁၃ ရက် တနင်းလာနေ့ (၅ နိုဝင်ဘာ ၁၈၃၃) ဘရကာဘတ်မြို့က ထွက်ခဲ့ကြရာ အာဂရမြို့သို့ တန်ဆောင်မုန်းလပြည့်ကျော် ၉ ရက် သောကြာနေ့ (၁၆ နိုဝင်ဘာလ ၁၈၃၂) တွင် ရောက်ရှိကြပါသည်။ ဘုရင်ခံချုပ်နှင့် ၁၁၉၄ ခု နတ်တော်လဆန်း ၁ ရက် သောကြာနေ့ (၂၃ နိုဝင်ဘာ ၁၈၃၂) တွေ့ရသော်လည်း ဖြေရှင်းရန် ပြဿနာအရပ်ရပ်တို့ကို ကာလကတ္တားမြို့တွင်မှ တွေ့ဆုံဆွေးနွေးမည်ဆိုသဖြင့် မြန်မာသံအဖွဲ့သည် နတ်တော်လဆန်း ၆ ရက်၊ ဗုဒ္ဓဟူးနေ့ (၂၈ နိုဝင်ဘာ ၁၈၃၂) အာဂရမြို့မှ လာလမ်း အတိုင်း ကာလကတ္တားသို့ ပြန်ခဲ့ကြရပါသည်။ လမ်းခရီးတွင် မဟာဗောဓိဝင်ကို ဝင်ရောက်ဖူးမြော်ကြသည်။ ကာလကတ္တားသို့ပြန်ရောက်၍ သုံးလမျှ ထပ်မံနေထိုင်ခဲ့ကြပြီးလျှင် ၁၁၉၅ ခု ဝါဆိုလဆန်း ၁၁ ရက် (၂၇ ဇွန် ၁၈၃၃) နေ့ စွာလော အမည်ရှိ သင်္ဘောကိုစီးကာ ရေလမ်းခရီးဖြင့် ပြန်လာခဲ့ကြပါသည်။ ၁၁၉၅ ခု ဝါဆိုလပြည့်ကျော် ၁၁ ရက်

၁။ ဗင်္ဂလားသွားစာတမ်း၊ ပေ/၁၅၇၆ တွင် ကူးဖြတ်ရသောချောင်းငယ်များနှင့် စခန်းများအမည်ကို ဖော်ပြထားသည်။

၂။ Barrackpur, Bengali name Achanok India Political Consultatons 6 July 1835. No. 18

၃။ Moorshidabad

၄။ Monghys

၅။ Patna

၆။ Allahabad

၇။ Cawnpore

၈။ Farukhabad

၉။ Agra

၁၀။ The Swallow

နေ့(၁၂ ဇူလိုင် ၁၈၃၃) ရန်ကုန်မြို့သို့ ရောက်သည်။ ယင်းနှစ် သီတင်းကျွတ်လဆန်း ၈ ရက် (၂၁ စက်တင်ဘာ ၁၈၃၃)နေ့ အဝရွှေမြို့တော်သို့ ပြန်လည်ဆိုက်ရောက်ကြပါသည်။ အဝရွှေမြို့တော်က ထွက်သည်မှ ပြန်ရောက်သည်အထိ ၂ နှစ် ၁၁ လနှင့် ၁၂ ရက်မျှ ကြာခဲ့ပါသည်။

မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ကာလကတ္တားမြို့၌ ဘုရင်ခံချုပ်နှင့် တွေ့ဆုံရန် ပထမဆယ်လကျော်မျှ စောင့်ဆိုင်းနေရစဉ် အဆန်းတကြယ် ကြည့်ရှုဖွယ်တို့ကို သွားရောက်ကြည့်ရှုကြပါသည်။ ကာလ ကတ္တားမြို့၌ မြန်မာသံအဖွဲ့သည် မြို့တောင်ဘက် ဘာလီကန်အရပ်တွင် သုံးဆင့်တိုက်တလုံးနှင့် နေ ကြရသည်။ မြန်မာမင်းများ ဂုဏ်တန်ခိုးရှိအောင်ဆို၍ ယင်းတိုက်တွင် တိုက်စောင့် စစ်ပါရီ လူတဆယ်နှစ်၊ တံခါးစောင့် ဒရဝမ်တယောက် ထားသည်။ ကပ္ပိတံသီရိရာဇနော်ရထာက ၎င်းတိုက်ရှေ့ တောင်အနီး နှစ်ဆင့်တိုက်အိမ်တွင် နေလေသည်။^၁ မြန်မာမင်းများ လေညှင်းခံရန် မြင်းနှစ်စီးက အင်္ဂလိပ်စီး လှည်းရထား ၂ စီး၊ ရထားမူး ရထားနားပန်းစောင့်လူအစုံနှင့် နေ့စဉ်လာ၍ စောင့်နေ စေသည်။ သို့သော် တလခန့်ကြာသောအခါ မြန်မာမင်းများ လေညှင်းခံရန် နေ့စဉ်သွားလာ သည်မဟုတ်၊ ရံဖန်ရံခါသာ သွားလာသည်ဖြစ်၍ အကျိုးမဲ့ ငွေကုန်ကျခြင်းမရှိစေရန်ဆို၍ ရထား တစီးသာ နေ့စဉ်လာရောက်လေသည်။^၂ မြန်မာသံတော်အဖွဲ့ကို ကပ္ပိတံသီရိရာဇနော်ရထာက အလွန် ထူးဆန်းသော ငါးမျိုး သားမျိုးစုံရှိသော ရေကန်ခုနစ်ကန်နှင့် ပန်းမျိုး သစ်မျိုးစုံ ဥယျာဉ်သို့ တနေ့ ခေါ်ဆောင်သွားပါသည်။ ထိုခုနစ်ကန် ဥယျာဉ်၌ မမြင်ဘူး ထူးဆန်းသော ငါးအများ၊ လုံးပတ် လက်မတဝန်းခန့် အရပ်တတောင်ခန့် အပွင့်အသီးအစုံနှင့် သရက်ပင်ငယ် ၁၊ ခြင်္သေ့၊ ကျား၊ ကြွ၊ ၅ တောင်ခန့်ရှိသော ကမ္ဘာလိပ်ကြီး၊ ရှစ်တောင်ခန့်ရှိသောငှက်ကြီး၊ လူတရပ်ခန့်ရှိသော မျောက်ကြီး စသည်တို့ကို တွေ့မြင်ခဲ့ရသည်ဟု ၎င်းတို့မှတ်တမ်းတွင် ရေးသားထားပါသည်။ မြန်မာများ ရင်သပ် ရှုမော အံ့ဩဆုံးသောအရာမှာ လူတယောက်ကို တရာခန့်မြင်ရသော ငါးတောင်ခန့်မှန်ကြီး နှစ်ချပ်၊ မီးသင်္ဘောငယ် တခုကို ရွက်ကြိုးတန်ဆာအစုံနှင့် ဖန်အိမ်လုံးအတွင်း သွင်းထားခြင်း၊ ပင်လယ် ပုဇွန်ထုပ် အဝါ အစိမ်း အနက် ငါးရုပ် ငှက်ရုပ်များ အပေါက်မရှိ ဖန်အိမ်လုံးတွင် သွင်းထားခြင်း များပင် ဖြစ်ပါသည်။ ယင်းတို့ကို ဖန်အိမ်အတွင်း မည်သို့သွင်းသည် ထုတ်သည်ကို ကြည့်ရှုရာ သွင်းပေါက် ထုတ်ပေါက်ကိုလည်း မတွေ့ရကြောင်းနှင့် ရေးမှတ်ထားပါသည်။^၃

မြန်မာသံတော်တို့သည် ဒုတိယဘုရင်ခံချုပ်က ဖိတ်ခေါ်သဖြင့် အင်္ဂလိပ်ကပွဲကိုလည်း မြင်ခဲ့ကြရသည်။ ဖိတ်ခေါ်ချက်အတိုင်း ၁၁၉၂ ခု နတ်တော်လပြည့်ကျော် ၁၂ ရက်နေ့ (၁၁ ဒီဇင် ဘာ ၁၈၃၀) ညခုနစ်နာရီခန့် အချိန်တွင် သွားရောက်ကြသည်။ သို့သော် မင်းကြီးမဟာစည်သူ၊ စာရေးတော်ကြီး မင်းလှနန္ဒကျော်ထင်နှင့် ကပ္ပိတံသီရိရာဇနော်ရထာတို့သာ တိုက်ပေါ်သို့ တက်ခွင့် ရသည်။ နောက်ပါလူကြီးလူငယ်တို့ ကြည့်ခွင့်မရချေ။ ယင်းကပွဲအကြောင်းကို ဤကဲ့သို့ မှတ်တမ်း တင်ထားပါသည်။

၁။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း ပေ/၁၀၅၊ ဇူလမ်း ကြောင်းရေ ၇ - ၁၀
၂။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း ဇုကျော ကြောင်းရေ ၁ - ၈
၃။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း - ဇေဝမ်း
၄။ Sir Charles T. Metcalfe

ပွဲအခင်းအကျင်းမှာ ဘန်ပဒေသာမီးအိမ်များကို မီးညှိထွန်း၍ ဆွဲထားသည်။ ၎င်းဘန်ပဒေသာမီးအိမ် အကြားလေယပ်ကြီး တခုစီချပ်ကာထား၍ ယပ်လေခံသည်။ တိုက်နံရံအတွင်းပတ်လည်များမှာလည်း ၎င်းတောင် ၅ တောင်ခန့်ရှိသော မှန်ကြီးများကို စီစဉ်ခင်းကျင်း၍ ထောင်ထားသည်။ မတ်ကလပ် ၊ ဇော်ဇွဲနွဲ့ ၊ တို့မှတပါး အင်္ဂလိပ်မူးကြီးမတ်ကြီး ဗိုလ်စုတပ်စုတို့နှင့် မင်းယောကျ်ား မင်းမိန်းမတို့ တဦးလက်ကို တဦးကိုင်၍ ခြေဖျားကိုထောက်ပြီးလျှင် ကိုယ်ကိုလှုပ်၍ ကခုန်ကြသည်။ ၎င်းကခုန်ကြသည်ကာလ အင်္ဂလိပ်မိန်းမတို့ ဝတ်ဆင်သည်မှာ၊ ဂါဝံ ပေတီဂွတ် ကာမြစ် ခေါ်ဝေါ်သည် ဂါကရာ အင်္ကျီအထည်များတွင် ရွှေဇာ ငွေဇာ၊ ရွှေပွင့်ငွေပွင့်ထိုးများနှင့် အလွန်ထူးဆန်းသော အထည်အလိပ်များကို ဆင်ဝတ်၍ စိန်ကောင်း ကျောက်ကောင်းများကို ရွှေနားကပ်၊ ရွှေနားသံလုပ်ပြီးလျှင် ဝတ်ဆင်ကခုန်ကြသောကြောင့်၊ မြန်မာတိုင်းပြည်တွင် အငြိမ့်အက မိန်းမတို့ ဝတ်ဆင်ကခုန်သကဲ့သို့ မီးရောင်ကျောက်ရောင် ရွှေရောင်တို့ဖြင့် အလွန်တင့်တယ် ရှုဖွယ်ရှိသည်။ ။

မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ဗိုဒိုဂလောက်စတာ ၊ ရှိ ချည်စက်ကိုလည်း သွားရောက်ကြည့်ရှုကြပါသည်။ ယင်းသို့သွားရာ တိုက်အနီးသို့ ရောက်ကာလ၊ တိုက်ထိပ်တွင် အမိုးနှင့်ထားသည့် ခေါင်းလောင်းတခုသည် လူမထိုးဘဲ စက်ဖြင့်ထိုး၍ မြည်သံကို ကြားရမြင်ရသော် မြန်မာများအလွန်အံ့ဩကြပါသည်။ အကြောင်းကိုမေးရာ၊ ကပ္ပိတ သီရိရာဇနော်ရထာက မြန်မာများ မရောက်စဖူး လာရောက်ပေသည်ဟူ၍ ခေါင်းလောင်းဖြင့် နှုတ်ဆက်သည့်အသံ ဖြစ်သည်ဟု ပြောလေသည်။ ။ ၎င်းချည်စက်တွင် ဝါဂွမ်းမှ ချည်ချောဖြစ်သည်ထိ ပြုလုပ်သည့်စက်များနှင့် အဆင့်ဆင့် ပြုလုပ်ပုံများကို တအံ့တဩ တွေ့မြင်ကြရသည်။ စက်ယက်ကန်းစင်တွင် လွန်း၏ လျင်မြန်ပုံကိုကြည့်၍ ရင်သပ်ရှုမော ဖြစ်ကြသည်။ ယင်းအကြောင်းကို

လွန်းအသွားအပြန် လက်ခတ်ရိုက် ခြေနှင်းစက်များသည် လျှပ်ပျက်သကဲ့သို့မြန်သည်။ ယက်ဘောက်ချည်းကုန်၍ လွန်းထိုးသည့် စက်ထိပ်ကို လက်နှင့်နှိပ်လျှင် လွန်းလည်း မသွား၊ လက်ခတ်လည်းမခတ်ရပ်နေသည်။ လွန်းအတွင်း ယက်ဘောက်ကိုထည့်၍နှိပ်သည် လက်လှုတ်လျှင် လွန်းလည်းထိုးမြဲ၊ လက်ခတ်လည်း ခတ်မြဲခတ်ပြန်သည်။ သည်ကဲ့သို့ ယက်၁ဖြင့် ယက်ကန်းတစင်လျှင် တနေ့ကို ဂိုက်တောင် ၃၀၀ ကျော် ၄၀၀ ရသည်ဟု ယက်ကန်းစင်တိုက်စောင့်က ပြောဆိုသည်။

ဟု ရေးသားထားလေသည်။

ကာလကတ္တားမှ ဘုရင်ခံချုပ်ရှိရာသို့ ထွက်ခွာမသွားမီ မြန်မာသံတော်တို့သည် ဒဂုံနီး သွန်းလုပ်သည့်စက်ကိုလည်း ကြည့်ရှုခဲ့ရသည်။ ယင်းသို့သွားရာ၌ နောက်ပါလူကြီးလူငယ်များ မလိုက်

၁။ Sir Charles T. Metcalfe
၂။ George Swinton
၃။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း - ဇေကျော ကြောင်းရေး ၇-မှ ၉-မိန်း ကြောင်းရေး ၃
၄။ Fort Gloucester
၅။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း ၉-မိန်း ကြောင်းရေး ၈-၉
၆။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း ၉-ကျော ကြောင်းရေး ၆-၉

မပါရ၊ မင်းကြီးမဟာစည်သူနှင့် စာရေးတော်ကြီးမင်းလှနန္ဒကျော်ထင်တို့ နှစ်ဦးတည်းကိုသာလျှင် ကပိတံသီရိရာဇနော်ရထာက ခေါ်ဆောင် သွားပါသည်။ သို့ဖြစ်၍ မင်းကြီးမဟာစည်သူတို့သည် မလိုက်မပါရသူများကို ရေငေးလယ်လယ် ပြောပြနိုင်ရန် ဝေ့မြင်ရသူများကို စေ့စပ်သေချာစွာ ကြည့်ရှုမှတ်သားခဲ့တုန်တူပါသည်။ ဒဂုံဒီးသွန်းလုပ်ပုံကို အောက်ပါအတိုင်း ဖော်ပြထားပါသည်။

တိုက်ကြီးတွင် ရှစ်တောင်ခန့်ရှိသော ကျောက်လှည်းဘီးကြီးနှစ်ခုကိုထောင်၍ စက်ဖြင့် လှည့်။ ၎င်းလှည်းဘီးကြီးနှစ်ခုအောက်လည်း အဝန်းတဆဲ့ လေးတောင်ခန့်ရှိသော သံဖြင့်ပြီးသော အလွန်ညီညွတ်စွာသော အင်းပြင်ပမာဏတွင် ရေစီးချောင်း ဆင်ခြေ လျှော အပေါက်တခုကို ဖောက်ထားသည်။ ၎င်းအင်းပြင်ထက် ကျောက်လှည်းဘီး နှစ်ခုအကြား အုတ်နီခဲအများကို စုပုံထား၍ လှည်းဘီးနှစ်ခုကို စက်ဖြင့်လှည့်လျှင် ထားသမျှ အုတ်နီခဲတို့သည်ကျေ၍ မျက်နှာချေလွင်မှုန့်ကဲ့သို့ အလွန်ညက်သည်။ မညက် သေးသည့် အုတ်နီခဲမှုန့်ကိုလည်း ဘီးတချပ်က သိမ်းယူသွား၍ ညက်ပြီးအုတ်နီခဲမှုန့်ကို လှည်းဘီးတချပ်ကသိမ်းယူပြီးလျှင် ဘောက်ထားသည့် အပေါက်သို့ချသည်။ ၎င်းပြင် ကြေးနီတုံးကို လေဘိမီးစက်ဖြင့် ရဲအောင်ဘုတ်လုပ်၍ ရဲသည်ကာလ ဝါကျိတ်ကဲ့သို့ ရှိသော စက်အတွင်းသို့သွင်းလျှင် မထူမပါး အပြားအတော်အသင့် ဖြစ်သည်ကိုယူ၍ အောင်ထားပြီးလျှင် ကပ်ကျေးပမာဏ နှစ်ဘက်သွားရှိသော ညှပ်စက်ကြီးအတွင်းသို့ သွင်း၍ အလျားတတောင်ခန့် အနံနှစ်သစ်ခန့် အသုံးသင့်အောင် ဖြတ်ပြီးလျှင်၊ အထူ ဒဂုံဒီးပမာဏကြေးနီပျားကို ဝန်းအောင်စက်အတွင်းသို့ချသည်။ ၎င်းဝန်းပြီးရသည့် ကြေးနီပျားကို ယခင်ဆိုခဲ့ပြီးသော အုတ်နီခဲမှုန့်နှင့်နှော၍ ချောမြေ့စင်ကျယ်အောင် စက်ဖြင့် ပွတ်ချောသည်။ ၎င်းချောပြီး ဒဂုံဒီးပုံကြေးနီဝန်းကို တံဆိပ်ခတ်သည့် စက်မှာ ထည့်၍ တံဆိပ်ခတ်သည်။ သည်ကဲ့သို့ဒဂုံဒီးအဖြစ်သို့ရောက်အောင် စက်များဖြင့် ပြုလုပ် လျှင် တနေ့ကို ဒဂုံဒီးလေးသောင်းကျော် ငါးသောင်းရသည်ဟူ၍ ကပိတံသီရိရာဇ နော်ရထာနှင့် ဒဂုံဒီးခတ်တိုက်စိုးတို့ပြောသည်။^၁

ယင်းဒဂုံဒီးသွန်းတိုက်တွင် မြန်မာသံတော်တို့ကို လူမဆွဲဘဲ စက်ဖြင့်လွှဲရပ်သည့် လေရပ်ကြီး တခုကိုလည်း ပြသလိုက်ကြသည်။ ထို့ပြင် ရွှေနှင့်ငွေ နှောထားသည်ကိုလည်းကောင်း၊ ရွှေနှင့် ကြေးနီ နှောထားသည်ကိုလည်းကောင်း ဓာတ်ခွဲဆေးဖြင့် ခွဲပြကြသည်။ နောက်ဆုံး ငွေကို ရွှေဖြစ် အောင် လုပ်ပြ၍၊ ယင်းရွှေကို စစ်မစစ် ကြည့်ရှုပါဟု မင်းကြီးမဟာစည်သူနှင့် စာရေးတော်ကြီး မင်းလှနန္ဒကျော်ထင်တို့ကို တကျပ်သုံးမှူးခန့်စီ ပေးလိုက်သည်။ သို့သော် စက်ယက်ကန်းစင်၌လွန်း၏ လျှင်မြန်ခြင်းကိုလည်းကောင်း၊ ဖန်အိမ်လုံးအတွင်း၌မြင်ရသော သင်္ဘောငယ်နှင့် ငှက်ရပ် ငါးရုပ်များ ကိုလည်းကောင်း ရင်သပ်ရှုမော ဖြစ်ခဲ့ကြသည့် မြန်မာသံတော်တို့သည် ဤရွှေဖြစ်အောင် လုပ်နည်း ကို အံ့သြခြင်းမရှိ၊ အထင်လည်းမကြီး၊ ယုံလည်းမယုံကြည်ကြချေ။ မိမိတို့ကိုယ်တိုင်က အဂ္ဂိတေ သမားများဖြစ်၍ လှည့်စားမှုကို ရိပ်စားမိဟန် တူပါသည်။ ငွေအစစ်ကို တကယ်ရွှေဖြစ်အောင် လုပ် ပြသည်ဟု မြန်မာများက မထင်ကြချေ။ ရွှေအစစ်တုံးကို ပဒါးပွတ်ပြီးလျှင် အပေါ်ကငွေရေသုတ် ထားသည်။ ၎င်းကို ဓာတ်ခွဲဆေးဖြင့် ချွတ်လိုက်သောအခါ အပေါ်မှ သုတ်ထားသော ပဒါးနှင့်

၁။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း ဇောဝမ်း၊ ကြောင်းရေ ၃ မှ ဇောကျော၊ ကြောင်းရေ ၂

ငွေဆိုင်းအရည်ပျော်သွား၍ မူလရွှေအစစ် ကျန်ခဲ့သည်ကို ပြသည်ဟု မြန်မာသံတော်တို့က ယူဆကြလေသည်။

မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ဘုရင်ခံချုပ်နှင့် တွေ့ဆုံရန် အသွားလမ်းခရီး မုံဂရာဇ်^၁ မြို့အရောက်တွင် မြို့အနောက်ဘက် ခရီးနှစ်တိုင်ခန့်အကွာ၌ရှိသော ထူးဆန်းသော ကန်လေးကန်ကိုလည်း ဝင်ရောက်ကြည့်ရှုခဲ့ကြသည်။ ယင်းကန်တို့အမည်မှာ ရမ္မာကွန်^၂၊ လက္ခန္ဓာကွန်^၃၊ ဘဒရကွန်^၄၊ ဆီတာကွန်^၅ ခေါ်သည်။ ဆီတာကွန်ကန်မှာ ရေ အလွန်ကြည်သည်။ ငါးတောင်ခြောက်ထောင်ခန့်နက်သည်။ သို့သော် ရေကန်မှာ အငွေ့ခြောင်းခြောင်းထွက်၍ အလွန်ပူသည်။ ကျန်သုံးကန်မှာမူ စိမ်းစိမ်းလှဲလှဲကြည်၍ အလွန်မြေသည်။ ယင်းကန်ရေများမှာ မြစ်ကသွင်းသည့် မေမဟုတ်၊ စိမ့်ထွက်သောရေဖြစ်သည်။ ဆီတာကွန်ကန်ရေ အဘယ်ကြောင့် ပူရကြောင်းကို မြန်မာများက အလွန်သိလိုကြသဖြင့် မြို့ရွာနေ လူကြီးများထံ စုံစမ်းကြသောအခါ သီတာမင်းသမီး သစ္စာပြုထားသောကြောင့် ပူသည်ဟု ပြောလိုက်ကြကြောင်းနှင့် မှတ်တမ်းတင်ထားပါသည်။^၆

မြန်မာသံအဖွဲ့သည် အာဂရ^၇ မြို့သို့ရောက်ခိုက် တသဗီဗီတိုက်^၈ ကိုလည်း သွားရောက်ကြည့်ရှုကြပါသည်။ အဆောက်အဦ၏ အနေအထား၊ ခမ်းနားလှပပုံနှင့် လက်ရာမြောက်မှုတို့ကို စေ့စပ်သေချာစွာ လေ့လာ ကြည့်ရှုကြဟန် တူပါသည်။ တသဗီဗီတိုက်အရောက် လက်ဝဲလက်ယာလမ်းနှစ်လမ်းအလယ်သို့လျှောက်၍ ယမုနာမြစ်ကရေကို စက်ကြီးနှင့်သွင်းထားခြင်း၊ လမ်းတလျှောက် အမြင့်သုံးတောင်ခန့် စိုက်ထားသော သံပြန်ငွေစက်ငယ်က မီးပန်းမီးပွင့်ကဲ့သို့ ရေပန်းဖြာ၍ အထက်သို့တက်ရှိခြင်း၊ သစ်ပင်ပန်းမာလ်များ အလွန်နုပျို၍ သာယာတင့်မောဖွယ် ရှိခြင်းတို့ကို ချီးမွမ်းရေး မှတ်ထားပါသည်။ တိုက်၏အကျယ်ကိုလည်း စတုရန်းတာ ၇၀ ခန့် ကျယ်မည်ဟု ခန့်မှန်းသည်။ ထို့ပြင် စတုရန်းတောင်ခန့်ရှိသော ကျောက်ညိုချောများကို တချပ်နှင့်တချပ်ခြား တသားတည်း ထင်အောင် စီခင်းထားပုံ၊ အလွန်ထူးဆန်းလှသော ကျောက်စိမ်း ကျောက်နီ ကျောက်ဝါတို့ဖြင့် ရောနှောထုလုပ်ထားသည့် တိုက်အထွတ်၊ တရုတ်ထပ်ပန်းကဲ့သို့ ကျောက်စိမ်း၊ ကျောက်ဖြူ၊ ကျောက်ဝါ၊ ကျောက်နီတို့ကို တသားတည်းနေအောင် ဇာပန်းဖောက်လုပ်ထားသည့် အကာနံရံနှင့် တံခါးရွက်များကိုလည်း အထူးချီးကျူး ထားပါသည်။ ၎င်းတိုက်ပထမဘုံတွင် အာဂရမင်း^၉ နှင့် မိဖုရား^{၁၀} တို့ သင်္ချိုင်းနှစ်ခုကို ထူးဆန်းလှစွာသော ပန်းပြောက်ပွင့်တို့ဖြင့် ကျောက်ကို ခြယ်လှယ်ထုလုပ်ထားကြောင်းနှင့် ယင်းတိုက်အလုံးစုံလုပ်ဆောင်ရာ အဘိုးငွေ အာဂရမြို့သုံး ခြောက်မူး ရှိငွေ ဒင်္ဂါး ၉ ကုဋေ

- ၁။ Monghyr
- ၂။ Ramakund
- ၃။ Lakshmikund
- ၄။ Bhadrakund
- ၅။ Sitakund (Sacred hot springs at Pirpahar hill about 3 miles to the east of Morushy)
- ၆။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း ဇဝမ်း ကြောင်းရေ ၁-၂
- ၇။ Agra
- ၈။ Taj Mahal
- ၉။ Shah Jahan (died 1666)
- ၁၀။ Mumtaz-i-Mahal (died 1629)

၉ သန်း ၉ သောင်း ၉ ရာကျော်ကုန်သည်ဟု တိုက်စောင့်လူ အာဂရမြို့သားတို့ထံမှ သိမှတ်ခဲ့ကြောင်း ၎င်းတို့မှတ်တမ်းတွင် ဖော်ပြထားပါသည်။^၁

မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ၁၁၉၄ ခု တပို့တွဲလဆန်း ၅ ရက် သောကြာနေ့ (၂၅ ဇန္နဝါရီ ၁၈၃၃) ပဌနာမြို့ မှထွက်၍ မဟာဗောဓိပင်သို့ အဖူးမြော် သွားကြပါသည်။ ဤခရီး၌ မြန်မာသံအဖွဲ့သည် အလွန်ပင်ကြေနှပ်ဝမ်းမြောက်လျက် ထက်ထက်သန်သန် ရှိကြမည်ကို ယုံမှားဖွယ်မရှိချေ။ အခြား သော ထူးသည် ဆန်းသည် ဆိုသမျှနှင့် မဟာဗောဓိပင်ကား ဗုဒ္ဓဘာသာ မြန်မာသံအဖွဲ့ဝင်များ အတွက် မနှိုင်းယှဉ်သာအောင် ရှိပေမည်။ ဘာသာရေး ကြည်ညိုကိုင်းရှိုင်း ယုံကြည်မှု အခြေခံ သဖြင့် မြတ်စွာဘုရား ပွင့်တော်မူရာဒေသ၊ သဗ္ဗညုတ ရွှေညာဏ်တော်ကိုရရာ မဟာဗောဓိပင်ကို ဖူးမြင်ရမည်ဖြစ်သဖြင့် ပီတိဟုန်အထပ်ထပ်နှင့် ရင်တွင်းဝယ်တလုပ်လုပ် ခံစားရမှုမှာ ပြောမပြတတ် အောင်ပင် ရှိကြပေမည်။ ထို့ပြင်မြန်မာများအတွက် မြတ်စွာဘုရား ပွင့်တော်မူရာဒေသ၊ သီတင်း သုံးတော်မူရာ ဌာနစသည်တို့မှာ ကျမ်းဂန်စာပေများတွင် ဖတ်ရှု၍၎င်း၊ ဘုန်းတော်ကြီးများ၏ ဟောကြားချက်ကို နာကြားရခြင်းဖြင့်၎င်း မမြင်ဘူးသော်လည်း ကြားဘူးပြီး ဖြစ်ကြပါသည်။ သို့ကြောင့် မဟာဗောဓိသို့ ရောက်သောအခါ မြန်မာသံအဖွဲ့သည် စာတွေ့နှင့် ကိုယ်တွေ့ကို စံထိုး နှိုင်းချိန် ကြည့်ကြဟန်တူသည်။ ၎င်းတို့၏ မှတ်တမ်း၌ မြတ်စွာဘုရား ဘုရားအဖြစ်သို့ ရောက်တော် မူစကားလ သီတင်းသုံးတော်မူရာ ခုနစ်ဌာန အနက် လင်းလွန်းပင်ဌာနနှင့် ရတနာဆရာ ရွှေအိမ် များမှာ ကွယ်ပျောက်လေပြီဖြစ်၍ မေးမြန်းမရရှိကြောင်း။ ထင်ရှားတွေ့မြင်ရသော လေးဌာနမှာ

မဟာဗောဓိပင် အရှေ့တောင်တာ ၁၀ ကျော်ခန့်ကွာတွင် မုဉ္ဇူလိန္ဒာအိုင်ရှိသည်။ မဟာ ဗောဓိပင်အရှေ့ ၇ တာခန့်ကွာတွင် ရတနာဆရာစင်္ကြံစေတီတည်၍ရှိသည်။ မဟာဗောဓိပင် အရှေ့မြောက် ဇင်းငယ်ယွန်းသည့် အရပ်တွင် အနိမိသကုန်းစေတီ တည်၍ရှိသည်။ မဟာဗောဓိပင်အရှေ့တာ ၄၀ ကျော်ခန့်တွင် နေရဉ္ဇရာမြစ်ရှိသည်။ ကုလားတို့မှာ နီလာ ဇလမြစ်ခေါ်ဝေါ်သည်။ ၎င်းမြစ်အရှေ့ကမ်း ဆိတ်ထိန်းရွာတွင် ဆိတ်ကြောင်းညောင် စေတီရှိသည်။ ဆိတ်ထိန်းရွာကို ကုလားတို့ ယခုခေါ်ဝေါ်ကြသည်မှာ၊ ဘဂရီဂေါင် ခေါ်ဝေါ်ကြသည်။^၂

စသည်ဖြင့် ဖော်ပြထားပါသည်။ ဗောဓိပင်၏ အမြင့်မှာ အတောင် ၁၀၀ ရှိသည်ဟု ကျမ်းဂန် တွင် ဖတ်ဘူးကြားဘူးသော မြန်မာသံတော်တို့သည် ဗောဓိပင်ကို တိုင်းထွာကြည့်သောအခါ ထိပ်ဖျားမှသည် အောက်ခြေရင်းရှေးကခင်းသည့် သမံတလင်းထိ အတောင်ရှစ်ဆယ်ခန့်သာရှိသည် ကို တွေ့ရသော် အတော်ပင်စိတ်စနောင့်စနင်း ဖြစ်ကြဟန် တူပါသည်။ မျက်မြင်ကိုယ်တွေ့ ဖြစ်သော် လည်း ကျမ်းဂန်၏ အဆိုအမိန့်ကို သံသယဖြစ်ရန် ဝန်လေးကြဟန်တူသည်။ ထို့ကြောင့် မဟာဗောဓိ

၁။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း စာမျက်နှာ ၂ မှ ၃၊ ဈာန်ကျော် ကြောင်းရေး ၅
၂။ Patna
၃။ ခုနစ်ဌာနမှာ (၁) ဗောဓိပင်ရင်း၌ရွှေပလ္လင်။ (၂) အနိမိသကုန်း။ (၃) ရတနာစင်္ကြံ။ (၄) ရတနာဆရာ ရွှေအိမ်။ (၅) အဇပါလညောင်ပင်။ (၆) မုဉ္ဇူလိန္ဒာအိုင်။ (၇) လင်းလွန်းပင်၊ ကျီးသဲလေးထပ် ဆရာတော် ဇိနတ္ထပကာသနီကျမ်း မန္တလေးပိဋကတ်တော်ပြန့်ပွားရေးပုံနှိပ်တိုက် ၁၉၅၇၊ စာမျက်နှာ ၄၇-၅၂
၄။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း ဈာန်ကျော် ကြောင်းရေး ၇ မှ ၈၊ စာမျက်နှာ ၃

ပင်သည် ဘုရားပွင့်တော်မူစကားလက ပင်ပျိုပင်နုဖြစ်သဖြင့် အကိုင်းအခက်တို့သည် အထက်သို့ ပျံ့တက်သောကြောင့် ကျမ်းဂန်များတွင် မိန့်ဆိုသည့်အတိုင်း အတောင် ၁၀၀ မြင့်သည် အမှန်ပင် ဖြစ်မည်။ ယခုမူ နှစ်လရှည်ကြာလေပြီဖြစ်၍ အကိုင်းအခက်တို့သည် လက်ဝဲလက်ယာဘေးသို့ ပြာထွက် သွားသည် များသောကြောင့် ကျမ်းဂန်အဆိုနှင့် မညီဖြစ်ရသည်ထင်၏ဟု ဖြေရှင်းရေး မှတ်ထား ပါသည်။^၁ မြန်မာသံအဖွဲ့သည် မဟာဗောဓိ၌ သုံးရက်ခန့်မျှ လှူဒါန်းပူဇော်ပြီးမှ ပြန်ခဲ့ကြပါသည်။

မြန်မာသံတော်တို့သည် ဘုရင်ခံချုပ်နှင့်တွေ့ရန်အသွား ရောက်ရှိရန်နားခဲ့သည့် မြို့များ အကြောင်းကို ယင်းမြို့များ၏ရာဇဝင်၊ တည်ဟန်အနေအထား၊ မြို့သူမြို့သားတို့၏ ဝတ်စားဆင်ယင် ပုံ၊ အလုပ်အကိုင် အရောင်းအဝယ် စသည်တို့ကိုပါ ၎င်းတို့၏ မှတ်တမ်းတွင် ရေးသားဖော်ပြကြပါ သည်။ မောက်သူဇာဘတ်မြို့ အကြောင်းကို ၎င်းတို့ ရေးမှတ်ထားခဲ့သည့်အတိုင်း တင်ပြပါမည်။

ဘင်္ဂလားမြို့က မောက်သူဇာဘတ်မြို့ရောက် မြန်မာတိုင် ၅ သောင်း ၅ တိုင်ရှိသည်။ အင်္ဂလိပ်တိုင်ဖြင့် ချိန်လျှင် ခရီးတိုင် တသိန်းကျော် ရှိသည်။ မောက်သူဇာဘတ်မြို့ ဆိပ်ကမ်းတွင် ဦးပုမိကျောင်းရုပ်လှေ၊ ဆင်ရုပ်လှေ၊ မြင်းရုပ်လှေ၊ အများ ဆိုက်ထားရှိ သည်။ မြို့သူမြို့သားတို့မှာ မုံကာထည်၊ ပိုးချည်ကြာချည် ဆာပါ^၂ ထည်မျိုး အုပ်မျိုး များကို ယက်လုပ် ရောင်းဝယ် ကြသည်။ ၎င်းမြို့နေ ယောက်ျားတို့ ဝတ်ဆင်သည်မှာ မုံကာထည် အဖြူ၊ အဝါ၊ အစိမ်း၊ အရှည် ၆ တောင်ကို ဝတ်ဆင်ကြသည်။ ၎င်းအဝတ်ကို ဒိုတီ^၃ ခေါ်သည်။ ဦးရစ်ခေါင်းပေါင်းမှာ အနံ ၂ မိုက်ခန့် အလျား ၂၅ တောင်ခန့် ခေါင်းပေါင်းကိုပေါင်းထုပ်သည်။ ၎င်းခေါင်းပေါင်းကို ပကရီ^၄ ခေါ်ဝေါ်သည်။ မိန်းမတို့မှာ မုံကာထည် အရှည် ၉ တောင်ကို တပိုင်းခြုံ တပိုင်းဝတ်သည်။ ၎င်းအဝတ်ထည်ကို ဆာရီ^၅ ခေါ်ဝေါ်သည်။

ထိုအတူ ဗာရာဏသီမြို့^၆ အကြောင်းကိုလည်း စိတ်ဝင်စားဖွယ်ရာ ရေးမှတ်ထားပါသည်။ မြန်မာသံ အဖွဲ့သည် ဗာရာဏသီမြို့သို့ ၁၁၉၃ ခု နတ်တော်လပြည့်ကျော် ၈ ရက်နေ့ (၂၇ ဒီဇင်ဘာ ၁၈၃၁) ဆိုက်ရောက်ကြပါသည်။ ထိုမြို့သို့ရောက်စဉ် အဖွဲ့ဝင်လူကြီးလူငယ်တို့စားသုံးနေ ငွေတော် အပို့မရောက် သဖြင့် မင်းကြီးမဟာစည်သူ၏သား နေမျိုးဇေယရွှေတောင်နှင့်စာရေးတော်ကြီး မင်းလှနန္ဒကျော်ထင် ယောက်ဖ ရွှေတောင်ရာဇနော်ရထာတို့ကို ငွေယူရန် မြန်မာပြည်သို့ စေလွှတ်လိုက်ပါသည်။ ထိုသူတို့ သည် ရွှေဘဝါးတော်အောက်မှ ငွေတော်ပို့စေလွှတ်သူ အဆောင်တော်မြဲ နေမျိုးရဲလှနော်ရ ထာနှင့် ဟံသာဝတီမြို့တွင် ဆိုတော့သဖြင့် အတူတကွပြန်လာနေကြပြီဖြစ်ကြောင်း စာရသောကြောင့် မြန်မာ

၁။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း ဈေးကျော ကြောင်းရေ ၁-၃
၂။ Moorshidabad
၃။ Moonga, Mooga—a kind of wild silk, manufactured in Assam H. Yule: *Hobson-Jobson*, London 1903, p. 580
၄။ ပုဝါ။ any cotton or silk gaung baung or kerchief, Judson: *Burmese-English Dictionary*, revised & enlarged by R. C. Stevenson, Rangoon, 1893, p. 432
၅။ Dhoty, *Hobson Jobson*. 314
၆။ Puggry a turban, *Hobson Jobson*, 735
၇။ Saree, *Hobson Jobson*, 795
၈။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း ဇော်ကျော ကြောင်းရေ ၁-၄
၉။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း ငံကျော ကြောင်းရေ ၄ မှ ဇားကျော ကြောင်းရေ ၂

သံအဖွဲ့သည် ဗာရာဏသီမြို့က တလကျော်မျှ ရပ်ဆိုင်း စောင့်နေကြရလေသည်။ ယင်းတလကျော် အတွင်း ဗာရာဏသီမြို့အကြောင်း အတော်ပင် လေ့လာမိကြဟန်တူပါသည်။ ဗာရာဏသီမြို့တွင် ရွှေကျင်ခတ်၊ ငွေကျင်ခတ်၊ ရွှေပုဇွန်ဆီ၊ ငွေပုဇွန်ဆီ၊ ရွှေဇာငွေဇာ၊ ရွှေချည်ငွေချည်၊ ရွှေကြယ် ငွေကြယ်များနှင့် ရွှေပွင့်ထိုး ငွေပွင့်ထိုး၊ ထည်မျိုးအုပ်မျိုး၊ စိန်ကျောက်ပုလဲရောင်းဝယ်၊ ယက်လုပ် သုံးဆောင်ကြကြောင်း၊ ဈေးပေါင်း ၂၄ ခု ရှိကြောင်း။ တိုက်အိမ်များမှာ ၃ ဆင့်၊ ၄ ဆင့်၊ ၅ ဆင့်၊ ၆ ဆင့်၊ ၇ ဆင့်တိုက်များ၊ ကျောက်ကိုတည်လုပ်၍ ဟိန္ဒူလူမျိုးတို့ နေထိုင်ရောင်းဝယ်ကြကြောင်း။ ဘင်္ဂါလီလူမျိုးတို့မှာ သက်ကယ်မိုး အုတ်ကြွပ်မိုးအိမ်များနှင့် နေထိုင်ကြကြောင်း ရေးသားထားပါ သည်။ ထို့ပြင် ဟိန္ဒူပုဏ္ဏားယောက်ျားတို့မှာ အနားပိုးနီသတ်၊ ပိုးစိမ်းသတ်ယက်သော အဖြူထည် ၇ တောင်ခန့်ရှိ ဒိုတီကိုဝတ်ဆင်ကြ၍ ပန်းနုဆိုးအတောင် ၂၀၊ ၂၅ တောင်ခန့်ရှိ မရမဲ့မာတဘက် အနံ့ ၂ မိုက်ခန့် ပကရီကို ခေါင်းပေါင်း၊ ပေါင်းထုပ် ကြသည်။ ဟိန္ဒူပုဏ္ဏားမျိုး မိန်းမတို့မှာ သပြေရောင်၊ ပန်းနုဆိုး၊ အနက်၊ အဖြူ၊ အမြိတ်ရွှေချင်းစိမ်းတက်ထိုးအထည်၊ အရှည် ၉ တောင်ခန့် ရှိ ဆာရီကို ဝတ်ဆင်ခဲ့ကြသည်။ ဆင်းရဲသူတို့မှာ ရွှေငွေပပါ၊ အဖြူ၊ အနက်၊ ပန်းနု သင့်ရာကို ခြုံ ကြသည်ဟု ဖော်ပြထားပါသည်။ ဗာရာဏသီမြို့၏ တည်နေဟန်နှင့်ပတ်သက်၍ မြို့မှာ ဂင်္ဂါမြစ်နား ကိုလျှောက်၍ တည်လုပ်ထားကြောင်း၊ မြို့ရိုး တံတိုင်းမရှိကြောင်း၊ မြို့အလယ် ဂင်္ဂါမြစ်အနီးတွင် ကျောက်ကို အတွင်းက ကြောင်လိမ်လေ့ကားလုပ်၍ အထက်သို့ရောက်လျှင် ကျောက်တိုင်လေးတိုင် စိုက်လျက် အထွတ်ပြာသာဒ်နှင့် အမြင့် အတောင် ၂၄၀၊ လုံးပတ် အတောင် ၆၀ ခန့်ရှိ တိုက်တခု ရှိကြောင်း၊ ၎င်းတိုက်အထက်မှကြည့်သော် အရပ်လေးမျက်နှာ အဆီးအတားမရှိ မျက်စိတဆုံးမြင် ရကြောင်းနှင့် ရေးထားပါသည်။ ယင်းတိုက်ကို မည်သို့အသုံးပြုကြောင်းကိုမူ ဖော်ပြ မထားချေ။ ဆက်လက်ဖော်ပြထားသည်မှာ အင်္ဂလိပ်များ မပိုင်မီ ဗာရာဏသီကို အုပ်စိုးသော နဘတ်ရာဇာ ကို အင်္ဂလိပ်အစိုးရက လခ စီကာဒင်္ဂါး တလလျှင် ၃၀၀၀ ပေး၍ ကောင်းမွန်စွာ ထားသည်။ ဗာရာဏသီမြို့တွင် အစောင့်အနေ ဂူရာစစ်ပါရီ ၂၀၀။ ၎င်းမြင်းစီး ၂၀၀။ ကုလားနက်စစ်ပါရီ ၂၄၀၀၊ စုစုပေါင်း ၂၀၀၀ ရှိသည်။ အင်္ဂလိပ်မြို့ဝန်နှင့် အခွန်ဝန်ထားသည်။ မြို့ဝန်မှာ မြို့မူမြို့တာကို စီရင်၍ အခွန်ဝန်က အခွန်မှုကို စစ်ကြောတောင်းခံရသည်ဟူ၍ ဖြစ်ပါသည်။

အလ္လဟဘတ်မြို့ အကြောင်းကို ရေးသားရာ၌ ပရဂ ရေချိုးဆိပ်^{၁၀} ကို အသားပေး၍ ဖော်ပြထားပါသည်။

၁။ ရွှေကျင်ခတ် to beat out gold leaf, *Judson*, 972; Kincob, Kinkhaub—gold brocade, *Hobson Jobson*, 484
 ၂။ ပိတ်ပါး၊ Mulmull-muslin, *Hobson Jobson*, 595
 ၃။ မာဒရက်ဖက် muslin, (obsolete); မဒရပ်ပိတ် *Judson*, 825
 ၄။ Puggry
 ၅။ ဗင်္ဂလားသွားစာတမ်းတွင် အမြင့် ၁၂၄ တောင်ဟု ဖော်ပြထားသည်
 ၆။ The Nawab Vizir of Oudh ceded Benares to the British in 1775
 ၇။ Resident
 ၈။ Zamindar of Benares
 ၉။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း စာမျက်နှာ ၁-၁၀
 ၁၀။ Prayag or Prag (place of sacrifice), ancient Hindu name for Allahabad

အိလာဘတ်မြို့ အရှေ့ဂင်္ဂါ၊ ယမုနာမြစ်ဆုံ သန်လျက်စွန်း ပရာဂ ရေချိုးဆိပ်ကြီးတွင် အလံစိမ်း၊ အလံနီ၊ အလံဖြူ၊ အလံပြာ၊ အလံဝါ၊ အလံနက် အစုံ စိုက်ထားသည်။ ၎င်းအလံငယ် ၃၀၀ ကျော်ခန့် အလယ်တွင် အနီထည် ၅ တောင်ခန့်မှာ အင်္ဂလိပ် တံဆိပ်အဖြူ ကြက်ခြေကဲ့သို့ သား၍ ခတ်ပြီးလျှင် ၎င်းအလံကြီး ၃ တောင်ခန့်ကို စိုက်ထောင်သည်။ ပရာဂရေချိုးဆိပ်ဟိန္ဒူတပြင်မြို့ကျေးရွာများက မင်းမှူးမတ်၊ ပုဏ္ဏား၊ သူဌေးသူကြွယ်၊ ကုန်သည် ဆင်းရဲသားတို့ ပရာဂဆိပ်ရေကို ငုပ်ချိုးရလျှင် ရှေးပြုသော မကောင်းမှုပျောက် သည်ဟု ကိုယ်ကို ဆေးလျော်ကြသည်။ ၎င်းဆိပ်တွင် မင်းချိုးလျှင် မြို့အင်အားကိုထောက်၍ အခွန်ဒင်္ဂါး ၃၀၀ တန်သည် ၄၀၀ တန်သည် ပေးမှ ချိုးလျော် ရသည်။ ၎င်းအောက် မှူးမတ်၊ ပုဏ္ဏား၊ သူဌေးသူကြွယ်၊ ကုန်သည်၊ ဆင်းရဲသားတို့ ချိုး လျော်လိုလျှင် အခွန်ဒင်္ဂါးအထိုက်အလျောက် ပေး၍ ချိုးရသည်။ အခွန်မှာ ဂုဗ္ဘဏီက ထားသူ အိလာဘတ်မြို့ဝန်အင်္ဂလိပ်သို့ ပေးရသည်။

ပြောဆိုကြောင်းနှင့် ဖော်ပြထားပါသည်။ မြန်မာသံတော်တို့သည် အလ္လဟဘတ်မြို့လယ်တွင် ၅ တောင်ခန့်ကျယ်သော တွင်းကြီးတခုကို စစ်ပါရီအများ စောင့်ထိန်းနေသည်ကို တွေ့မြင်ရသော် အကြောင်းကို စုံစမ်းမေးမြန်းကြသည်။ ကပ္ပိတံသီရိရာဇနော်ရထာက ၎င်းတွင်းကို ဝင်၍သွားလျှင် ယမုနာမြစ်အောက် နဂါးနေသည့်မြို့သို့ ရောက်သည်ဟုပြောရာ မြန်မာသံအဖွဲ့ပါ လူငယ်အချို့ တွင်း သို့ ဆင်းကြည့်ကြသည်။ (၇)တာကျော် (၈)တာခန့်အတွင်းသို့ရောက်မှ ကြောက်လန့်၍ ပြန်ထွက် လာကြကြောင်းနှင့် ၎င်းတို့မှတ်တမ်းတွင် တွေ့ပေါ်သည်။ အလ္လဟဘတ်မြို့တွင် အစောင့်ဂေါ်ရာ စစ်ပါရီ ၄၀၀၊ ကုလားနက်စစ်ပါရီ ၁၂၀၀ နှင့် အင်္ဂလိပ်မြို့ဝန် အခွန်ဝန်တို့ ခန့်ထားကြောင်းလည်း ရေးသားထားပါသည်။

မြန်မာသံတော်တို့သည် ပထမရောက်စ ဆယ်လကျော်၊ နောက်မပြန်မီသုံးလ၊ ပေါင်းတဆယ့် သုံးလကျော် နေထိုင်ခဲ့ရသည့် ကာလကတ္တားမြို့ အကြောင်းကိုလည်း ကောင်းစွာ မှတ်တမ်းတင်ခဲ့ ကြပါသည်။ သို့သော် အခြားမြို့များအကြောင်းကို ရေးသားသကဲ့သို့ မြို့နေလူများ၏ ရောင်းဝယ် ဖောက်ကား ဝတ်စားဆင်ယင်ပုံ စသည်တို့ကို မဖော်ပြချေ။ ကာလကတ္တားမြို့ ဟူရာ၌လည်း ခံတပ်မြို့ ဖွဲ့ဒီလျှမ်ကို ဆိုလိုခြင်းဖြစ်ပါသည်။ မြန်မာတို့သည် ကာလကတ္တားခံမြို့ ဆောက်လုပ်ပုံ၊ မြို့ရိုး ကျုံးမြောင်းတို့၏ တည်နေဟန်၊ ကျုံးကူးတံတား တံခါး စသည်တို့ကို အထူးစိတ်ဝင်စားကြသည်ဟု ထင်မြင်ရပါသည်။ ယင်းတို့ကို အောက်ပါအတိုင်း အသေးစိတ် ဖော်ပြထားပါသည်။

ကာလကတ္တားမြို့သည် အခြားမြို့များကဲ့သို့ မြေပြင်တွင် အုတ်ကျောက်နှင့် တည်သည့်မြို့ မဟုတ်။ မြေကို တူး၍ တည်လုပ်ထားသည်။ ထားသည့် လက္ခဏာမှာ ဂင်္ဂါမြစ် အရှေ့ ၃ တာကျော် ၄ တာခန့် ထောင့် ဆင် မြင်း လှည်း နွား လူသူသွားသည့် ပကတိမြေပြင်သည် ဆင်ခြေလျှော နိမ့်ဆင်းသွားသည်။ ၎င်းဆင်းသည့်လမ်းအကျယ်မှာ ၇ တောင်ခန့် ရှိမည်။ အနားနိရံကိုလည်း အုတ်ကို ကောင်းမွန် ခိုင်ခန့်အောင်လုပ်၍

၁။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း စုဝမ်း ကြောင်းရေ ၁ မှ ၅
 ၂။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း စုဝမ်း ကြောင်းရေ ၉ မှ ဈောဝမ်း ကြောင်းရေ ၁၀
 ၃။ Fort William
 ၄။ Draw bridge

ကာရံစီခင်းသည်။ ၎င်းလမ်းကို ဝင်သွား၍ တာ ၃၀ ခန့်ရောက်လျှင် မုတ်ပေါ်တံခါးနှင့် ထောင့်ခိုနန်းမော်ယွန်းချိုး မြို့ရိုး တည်လုပ်သည်။ မြို့ရိုးပြင်ကိုလည်း စောက်အနက် ၈ တောင်၊ အနံ ၁၀ တောင်ခန့် ကျုံးလှည့်၍တူးသည်။ ကျုံးနှင့်တံခါးအကူး နှင်းကြမ်း မှာ သံကို ကောင်းမွန်စွာလုပ်၍ ခင်းသည်။ ၎င်းခင်းသည့် သံနှင်းကြမ်းတွင်လည်း သံကြိုး ကြီး အနားတဘက် တချက်တွင် ချည်ထား၍ ၎င်းသံကြိုးကို မြို့အုတ်ရိုးသို့ ဘောက်ပြီး လျှင် အတွင်းမှ တံခါးဝင် တဘက်တချက် စက်နှင့်ထားသည့် သံတုံးကြီး ၂ တွင် ချည် သည်။ တဘက်ရန်သူရောက်၍ အရေးရှိလျှင် ရအောင် တံခါးနှင့်သံတုံးကို စက်တင်၍ ထားသည်။ ၎င်းထားသည့်စက်ကိုဖြုတ်က သံတုံးမြို့တွင်းသို့ လိမ်၍ ဆင်းသည်။ နှင်း ကြမ်းလည်း တံခါးပိတ်ကဲ့သို့ ပိတ်ဆို၍နေသည်။ ကျုံးသို့ရေသွင်းလိုလျှင် ဂင်္ဂါမြစ်တွင် ပိတ်ဆိုထားသည့်မြောင်းကြီးတံခါးကို ဖွင့်လိုက်က စီးဝင်သည်။ ၎င်းမြို့ရိုး အတွင်းက လည်း မြို့ရိုးတထပ် တည်လုပ်သည်။ အတွင်းမြို့ရိုး ပြင်မြို့ရိုး ၂ ထပ်အပေါ်ကို အုတ် အမိုး ပေါင်းကူးတည်လုပ်၍ တံခါး ၄ မျက်နှာ အပေါက်ထားသည်။ အတွင်းမြို့ရိုးမှာ မြို့ရိုးတံခါးတွင် သံပြား ၁ ၁ ခန့်ကို လှည့်၍ ပတ်စည်းထားသည်။ ပြင်မြို့ရိုး မော်ယွန်း ထောင့်ချိုးရှိသည်များမှာ အမြောက်ကြီး အမြောက်ငယ် အပြည့်တင်ထားသည်။ တံခါး လေးမျက်နှာ တွင်းပြင် ကုလားနက် စစ်ပါရီလူမျိုးတို့ စောင့်နေရသည်။ အတွင်းတပ် မှာ ဂူရာစစ်ပါရီလူမျိုးတို့ သားမယားနှင့် စောင့်ထိန်းနေထိုင်ကြသည်။ ကာလကတ္တား မြို့တွင် မြို့စောင့် ဂူရာစစ်ပါရီ ၁၀၀၀၊ ကုလားနက် စစ်ပါရီ ၁၀၀၊ ဂူရာမြင်းစီး ၄၀၀၊ ကုလားနက်မြင်းစီး ၁၀၀၊ ရှေးနည်းတပ်အရာရှိအစုံ အစောင့်အနေ ခန့်ထားစောင့်နေရ သည်။ ၎င်းမြေမြို့အတွင်း ခဲယမ်းမီးကျောက် ထားသည်မှာ အမြင့် ၁၀၀ ခန့်ရှိသော ၃ ဆင့်တိုက် ၁၊ ၎င်းတိုက်အရှေ့အနီး အမြင့် ၁၂၀ ခန့်ရှိသော ၄ ဆင့်တိုက် ၁၊ ၎င်းတိုက် ၂ တိုက်တွင် သေနတ်ထားသည်။ ၎င်း ၃ ဆင့်တိုက်ကို မြေမြို့ အနောက်ပြင်လမ်းက ကြည့်လျှင် ၃၀ ခန့်အထက်အဆင့်ကိုသာ မြင်ရသည်။ အောက် ၂ ဆင့်မှာ မြေမြို့ကွယ် ၍ မမြင်ရ၊ ၎င်းတိုက်အနီး ဗုံးစေ့ အမြောက်စေ့များ စုပုံ၍ ထားသည်။ ၎င်းမြေမြို့ အရှေ့မြောက် တာ ၂၀၀ ခန့်တွင် ဂုတ္တဏီ နေသည့်တိုက်အိမ်နှင့် အင်္ဂလိပ်ဝန်ကြီး မှူးမတ် သူဌေးသူကြွယ် ကုန်သည် လူရတတ်တိုက်တည်လုပ်နေထိုင်ကြသည်။^၂

ယင်းကာလကတ္တားမြို့ရှိ ဘုရင်ခံချုပ်နေသော တိုက်အိမ် အကြောင်းကိုလည်း ဤကဲ့သို့ ရေးသားထားပါသည်။

ဂုတ္တနီမင်းနေသည့် တိုက် အိမ် အကာအရံ အစီအစဉ်များမှာ မိုးဆောင်းနေရန် ရှည်ပျဉ်ကို ချောမွေ့စွာတိုက်ပွတ်၍ တချပ်နှင့်တချပ်ကို ခြားနားမထင်အောင် စီခင်း၍ ထားသည်။ နံရံမှာလည်း အင်္ဂတေအဖြူ သုတ်သည်။ နွေကာလနေရန် အဆောင်မှာ မဟူရာကျောက်ညိုကို တချပ်နှင့်တချပ် စပ်မိအောင် တိုက်ပွတ်၍ စီခင်းသည်။ ၎င်း အဆောင်မှာ အလွန်ချမ်းအေးသည်။ ဂုတ္တနီမင်းနေသည့် တိုက်ခန်းနံရံမှာ အဖြူသုတ်၍ ဖန်ပဒေသာမီးအိမ်အမျှား ဆွဲထားသည်။ ၎င်းအထက်အမိုးမှာလည်း ချင်ပုကြီးကဲ့သို့

၁။ ဘုရင်ခံချုပ်

၂။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း - စုံဝမ်း ကြောင်းရေး ၉ မှ ဈေးဝမ်း ကြောင်းရေး ၃

သဏ္ဍာန် တည်လုပ်ထားသည်။ အမြင့် ၈၀ တောင်ခန့် ရှိမည်ထင်သည်။ ၎င်းချင်ပု အထက်ဖျား၌လည်း ဘေတာနီရာခေါ်သော မိန်းမအရုပ်လုံကို (တလှည့် ကျောက်ဆူး ကိုတလှည့်) ထောက်ကိုင်၍ မတ်တတ်ရပ်လျက် တည်လုပ်ထားသည်။ (၎င်းထားသော ဘေတာနီရာအရုပ်အကြောင်းအရာကို မေးလျှင် မြို့စောင့်နတ်မိန်းမရုပ်ဖြစ်သည်။ ရံဖန် ရံခါလည်း လုံကိုကိုင်၍နေဟန်ထားသည်။ ရံဖန်ရံခါလည်း ကျောက်ဆူးကို ကိုင်၍ထား သည့်အလိုမှာ စစ်မက်ရှိလျှင် မ စေလို့၍ ကိုင်ဟန်ထားသည်။ ကျောက်ဆူးကို ကိုင်၍ နေဟန်မှာ သင်္ဘောသွားလျှင် အန္တရာယ် ဘေးရန်မရှိစေလို၍ ထားသည်ဟု ပြောဆို သည်)။ တိုက်တံတိုင်းမှာ ၃ သစ်ခန့်ပတ်လည်သံကို တံတိုင်းခတ်လုပ်၍ ကာရံပြီးလျှင် မုတ်လေးမျက်နှာ ဖောက်သည်။^၁

ထို့ပြင် ကာလကတ္တားမြို့တွင် ဈေးပေါင်း ၆၄ ဈေးရှိကြောင်း၊ လူတို့ သောက်သုံးရန် ရေ ကန်အများရှိ၍ ၎င်းရေကန်များကို သံတိုင်များဖြင့် ကာရံထားကြောင်း၊ ဂင်္ဂါမြစ်မှရေကို စက်နှင့် တင်၍ မြေအောက်သံပြန်ကြီးများဖြင့် လုံရာသို့သွယ်ပို့ကြောင်း စသည်တို့ကိုလည်း ဖော်ပြထားပါ သည်။

မြန်မာသံတော်တို့သည် ခံတပ်မြို့များ ဆောက်လုပ်ထားပုံကို အထူး စိတ်ပါဝင်စားစွာ လေ့ လာမှတ်သားကြဟန် တူပါသည်။ ထို့ကြောင့် အာဂရမြို့အကြောင်း ရေးသားရာ၌လည်း စင်စစ် အာဂရမြို့ခံတပ် အကြောင်းကို မြို့ရိုးအထပ်ထပ်၊ သူရဲခို သူရဲပြေး၊ ကျူးမြောင်းများနှင့် တည်ထား ပုံကို သေချာစွာ ဖော်ပြကြပါသည်။

မြန်မာသံတော်များ တွေ့မြင်မှတ်သားခဲ့သည်တို့ကို ဖော်ပြပြီးနောက် ဘုရင်ခံချုပ်နှင့် တွေ့ ဆုံရသည့်အစီအစဉ် အခင်းအကျင်း အခမ်းအနားကို တင်ပြပါမည်။ မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ဘုရင်ခံချုပ် နှင့် တွေ့ဆုံရန် ၁၁၉၄ ခု တန်ဆောင်မုန်းလပြည့်ကျော် ၉ ရက် သောကြာနေ့ (၁၆ နိုဝင်ဘာ ၁၈၃၂) နေ့ မွန်းတည့်အချိန် အာဂရမြို့သို့ ဆိုက်ရောက်ပါသည်။ အာဂရမြို့တောင်ဘက် စစ်တလင်း ကင်းပြင်တွင် ကပ္ပိတံသီရိရာဇနော်ရထာနှင့် အတူတကွ ကုလားတဲဆောက်လုပ် နေထိုင်ကြရသည်။ ထိုစဉ်က ယင်းစစ်တလင်းတွင် မနီးမဝေး တောင်မျက်နှာပတ်လည်၌ ဇေယျမင်း၊^၁ ဂါလီရပ်မင်း၊^၂ ရာနီမင်း၊^၃ မရတာမင်း၊^၄ ဂဟတ်ပူမင်း^၅ များလည်း တဲများနှင့်ရောက်ရှိနေကြသည်။ မြန်မာသံတော် တို့တဲရွေ့တွင် ၁၅ တောင်အမြင့်ရှိသော ဒေါင်းရုပ် မြန်မာအလံကို စိုက်ထူထားသည်။ တန်ဆောင်မုန်း

၁။ Britania
၂။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း၊ စျဲဝမ်း ကြောင်းရေး ၁ - ၆။ သို့သော် ကွင်းထဲမှစာသားများ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း တွင်မပါ။ ဗင်္ဂလားသွားစာတမ်း မှာပါသည်
၃။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း စျဲကျော ကြောင်းရေး ၆ မှ စျဲဝမ်း ကြောင်းရေး ၅
၄။ Fort Agra
၅။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း - စျဲကျော ကြောင်းရေး ၁ မှ စျဲကျော ကြောင်းရေး ၆
၆။ Maharaja of Jaipur
၇။ Maharaja of Gwalior
၈။ Rani of Udaipur
၉။ Chief of Mahratha
၁၀။ Maharaja of Jodhpur?

လပြည့်ကျော် ၁၁ ရက်နေ့ (၁၈ နိုဝင်ဘာ ၁၈၇၂) ဘုရင်ခံချုပ် တပ်အခင်းအကျင်းနှင့် ဆိုက်
 ရောက်လာ၍ စစ်တလင်းအရွှေမြောက်တွင် ကုလားတဲပေါင်း ၁၀၀ ကျော်ခန့် ဆောက်လုပ်နေထိုင်
 ကြသည်။ တန်ဆောင်မုန်းလပြည့်ကျော် ၁၅ ရက်နေ့(၂၂ နိုဝင်ဘာ ၁၈၇၂)ညတွင် ဂပိတံ သီရိ
 ရာဇနော်ရထာလာ၍ နက်ဖန် ဘုရင်ခံချုပ်နှင့်တွေ့ရမည် ပါသည့် လက်ဆောင်များကို တင်ကြို ပို့
 ထားရန် ပေးအပ်ပါတော့ဟု တောင်းဆိုသဖြင့် လက်ဆောင်တော်များကို ရေတွက် မှတ်သားပေး
 လိုက်သည်။ ရာဇသံစာကိုမူ သံတော်များကိုယ်တိုင်ဝင်မှ တင်ပေးမည်ဟု ချန်ထားလိုက်ကြသည်။
 ၁၁၉၄ ခု နတ်တော်လဆန်း ၁ ရက် သောကြာနေ့(၂၃ နိုဝင်ဘာ ၁၈၇၂)ဆယ်နာရီခန့်အချိန်တွင်
 အရေးပိုင် ၎င်းကြီးမဟာစည်သူ၊ စာရေးတော်ကြီး မင်းလှနန္ဒကျော်ထင် တို့မှာ ရွှေကြိုး ရွှေက
 ဆင်သည့် မြင်းကိုစီးလျက် ဗောင်းဝတ်လုံနှင့် ဘုရင်ခံချုပ်ရိပ်ရာတဲသို့ သွားကြပါသည်။ ရွှေကြိုး
 တန်ဆာစုံဆင်ထားသည့် ဆင်ပေါ်တွင် အမိန့်တော်ရာဇသံကိုတင်၍ မင်းကြီးမဟာစည်သူ၏ သား
 နေမျိုးဇေယရွှေတောင် ကောင်းမွန်ရှိသေစွာကိုင်၍ သွားစေသည်။ ရွှေပြည်သေနတ်အမှုထမ်း
 ၂၀ နှင့် အဆောင်ကိုင်အမှုထမ်းတို့ကိုလည်း သေနတ်၊ ထား၊ လှံစွဲကိုင်စေလျက် ဝဲယာခင်းကျင်း
 လိုက်စေသည်။ စာရေး၊ စကားပြန်၊ ငန်းချီ၊ ဆေးသမားလူကြီးတို့နှင့် ကွမ်းကိုင်၊ ငှက်ကိုင်လူငယ်
 ၃၀ ကျော်ကို နောက်ကလိုက်စေသည်။ မြန်မာသံတော်များ ယင်းကဲ့သို့ အခင်းအကျင်းနှင့် သွား
 ကြရာ ဘုရင်ခံချုပ်ရှိသည့် တဲရွှေတွင် စစ်ပါရိတဘက် ၅၀၀ ခန့် ဘောင်းဘီဖြူ၊ အင်္ကျီဖြူဝတ်ဆင်
 လျက် ကြက်တောင်စိုက်သိုးကို ဆောင်းပြီးလျှင် သေနတ်စွဲကိုင် စီတန်းရပ်နေကြသည်ကို တွေ့ကြ
 ပါသည်။ ယင်းစစ်ပါရိတပ်ဦးသို့ ရောက်သောအခါ မြန်မာသံတော်များ မြင်းပေါ်ဆင်ပေါ်မှ ဆင်း
 ကြရပါသည်။ နောက်ပါ လက်နက်ကိုင် အမှုထမ်းတို့ကိုထားခဲ့၍ ကွမ်းကိုင်ငှက်ကိုင် လူကြီးတို့နှင့်သာ
 တဲရှိရာသို့ ဆက်လက်သွားကြရသည်။ ဘုရင်ခံချုပ်ရိပ်ရာ တဲသို့ရောက်လျှင် နောက်ပါလူကြီးလူငယ်တို့
 မဝင်ရ။ အမိန့်တော် ရာဇသံကိုင်ဆောင်သူနှင့် သံတော်နှစ်ဦးသာ တဲတွင်းသို့ ဝင်ရလေသည်။ မြန်မာ
 သံတော်တို့သည် တဲအတွင်း၌ အလွန်ထူးဆန်းသော အမြင့်သုံးထောင်ခန့်ရှိ စားပွဲကြီးတခုခင်းထား
 သည်ကိုတွေ့ရသည်။ ယင်းစားပွဲပေါ်တွင် ဂပိတံသို့ အပ်လိုက်သော လက်ဆောင်တော်များကို ခင်း
 ကျင်းတင်ထားပါသည်။ အမိန့်တော်ရာဇသံကိုလည်း ၎င်းစားပွဲကြီးအပေါ် လက်ဆောင်များ
 အလယ်တွင် တင်ထားကြရသည်။ စားပွဲ၏ အရွှေဘက်အနောက်ဘက်များတွင် အင်္ဂလိပ်ဝန်ကြီး
 မူးမတ်ဗိုလ်မူးတို့ထိုင်ကြသည်။ မြန်မာသံတော်နှစ်ဦးမှာ၊ စားပွဲကြီးတောင်ဘက်တွင် ချထားသည့်
 ကုလားထိုင် ၂ လုံးတွင်ထိုင်ရသည်။ ထိုသို့ အစုံအညီရှိကြ၍ မိနစ်သုံးဆယ်ခန့်အကြာတွင် အင်္ဂလိပ်
 ဘာသာ၊ သာယာစွာတီးမှုတ်သံကြားပြီး ဘုရင်ခံချုပ်သားမြီးယပ်ကို ဝဲယာစွဲကိုင်လျက် ထွက်လာ
 သည်ကို တွေ့ကြရလေသည်။ ဘုရင်ခံချုပ်သည် စားပွဲကြီး၏မြောက်ဘက်တွင် ခင်းထားသည့်
 ကုလားထိုင်၌ထိုင်သဖြင့် မြန်မာသံတော်တို့နှင့် မျက်နှာချင်းဆိုင်ဖြစ်ပါသည်။ တနာရီခန့်အကြာတွင်
 မြန်မာသံတော်တို့တွင်ပါသည့် အမိန့်တော်ရာဇသံ အင်္ဂလိပ်ဘာသာပြန်ကို ဂပိတံသီရိရာဇနော်ရထာ
 က ဘတ်လျှောက်ပါသည်။ သို့သော် ဘုရင်ခံချုပ်က တိုင်းရေးပြည်မှု စကားကို ကာလကတ္တား
 ရောက်မှ ပြောမည်ဆို၍ မြန်မာသံတော်တို့ ပြန်ခဲ့ကြရပါသည်။

မြန်မာသံတော်များ ဘုရင်ခံချုပ်ရွှေသို့ ဝင်ရောက်ရသည့် ဤအခမ်းအနား၌ အင်္ဂလိပ်တို့
 သည် မြန်မာများအပေါ် နာကျည်းသမျှကို အခွင့်ကောင်းယူကာ လက်စားချေလိုက်ကြဟန် တူပါ

၁ ။ Lord William Bentinck (1828-35)

သည်။ မြန်မာပြည်သို့ ရောက်ရှိသမျှ အင်္ဂလိပ်သံကိုယ်စားလှယ်များ ဘုရင့်ရွှေတော်သို့အဝင်တွင် ဘိနပ်ချွတ်ရခြင်း၊ နန်းတော်သို့ဦးတိုက်ရခြင်း စသည့် မြန်မာ့ဓလေ့ထုံးစံများကို လိုက်နာစေသည် မှာ ၎င်းတို့၏ ဂုဏ်သိက္ခာကို ထိခိုက်ညှိုးနွမ်းအောင် နှိပ်စက်ကလူပြုသည်ဟု မှတ်ယူနာကျည်းကြ သည်။ ထိုနာကျည်းသည့်စိတ်နှင့် မြန်မာသံများအပေါ်တွင် လက်စားချေ ပြုမှုလိုက်ခြင်းကို ၁၈၃၂ ခု နိုဝင်ဘာလ ၉ ရက်နေ့စွဲ ၊ ဘုရင်ခံချုပ်၏ အတွင်းဝန်ထံမှာ ဂျော့ဘာနေထံပေးစာ တွင် အထင် အရှားတွေ့မြင်ရပါသည်။ ယင်းစာ၌ ယဉ်ကျေးမှုဓလေ့ထုံးစံကို ရိုသေသောအားဖြင့် မြန်မာသံတော် များသည် အောက်ပါစည်းကမ်းချက်များကို လိုက်နာရမည်ဟု ညွှန်ကြားထားပါသည်။ စည်း ကမ်းချက်များမှာ

- ၁။ မြန်မာသံတော်များသည် အစောင့်စစ်သားများတပ်ဦးသို့ အရောက်တွင် ဆင်၊ မြင်းပေါ်ကဆင်း၍ ထီးထားလက်စွဲ လက်နက်ကိုင် နောက်လိုက်နောက်ပါများနှင့် အဆောင်အရွက်များကို ထားခဲ့ကာ ဘုရင်ခံချုပ်ငိုရာဘဲသို့ ရှောက်သွားမည်။
- ၂။ မြန်မာသံတော်များ ဆောင်ယူလာသော ရာဇသံစာကို ကိုယ်ရံတော်တပ်က အလေးပြုမည် (အလေးပြုသည်မှာ သံတော်များကိုမဟုတ်ချေ)။
- ၃။ ဘုရင်ခံချုပ်ရှိရာ တဲအဝသို့ရောက်သောအခါ မြန်မာသံတော်များသည် ဘိနပ်ချွတ် လျက်၊ နောက်ပါစကားပြန်နှင့် စာရေးတော်ကြီးကိုသာ ခေါ်ဆောင်၍ အတွင်း သို့ဝင်ရမည်။
- ၄။ မြန်မာသံများကို အတွင်းဝန် သို့မဟုတ်၊ ကိုယ်ရံတော်ဗိုလ်မှူးတဦးက၊ ခရီးဦးကြို ပြု၍ နေရာချထားမည်။
- ၅။ ဘုရင်ခံချုပ်ထွက်ကြွလာလျှင် မြန်မာသံတော်များသည် နေရာမှရပ်၍ အရိုအသေ ပြုရမည်။ ထိုင်ရန် အခွင့်ပေးသည်ထိ နေရာတွင် ရပ်နေမည်။
- ၆။ ဧည့်ခမ်းဆောင်မှ ဘုရင်ခံချုပ် ထွက်ကြွသွားသောအခါ မြန်မာသံတော်များ လာ ခဲ့သည့်အစီအစဉ်အတိုင်း ပြန်လည်ထွက်ခွာမည်။

ဟူ၍ဖြစ်ပါသည်။ မြန်မာသံတော်များသည် ယင်းစည်းကမ်းချက်များကို ငြိုငြင်ကန့်ကွက်ခြင်းမရှိ လိုက်နာခဲ့ကြသည်။ ဤကိစ္စနှင့်ပတ်သက်၍ တစုံတရာမကြေနပ်မှုကို ၎င်းတို့၏ မှတ်တမ်းတွင် ဖော် ပြထားခြင်းမရှိချေ။

မြန်မာသံတော်တို့သည် ထိုနေ့က ၎င်းတို့တွေ့မြင်ခဲ့ရသည့် ဘုရင်ခံချုပ်၏ ဆင်ယင်ထုံးဖွဲ့မှုကို အောက်ပါအတိုင်း ရေးမှတ်ထားကြပါသည်။

ဂုမ္ဘဏီမင်းသည် သားမြီးယပ်ကို လက်ဝဲ လက်ယာ စွဲကိုင်၍ ထွက်လာသည် .... ဝတ်ဆင်သည်မှာ အခြား အင်္ဂလိပ်ဝန်ကြီး မှူးမတ်တို့ ဝတ်ဆင်ကြသည့် အင်္ကျီသိုးများ နှင့်မတူ၊ အင်္ကျီလက် ယာဘက်ငင်ဘိုးတွင် ခြင်္သေ့ရုပ်ကဲ့သို့ ရွှေတံဆိပ်ခတ်သည်။ သိုး မှာအနက်၊ ရွှေနောက်အလျား၊ အသက်သို့ ချွန်၍တက်သည်။ လက်ယာဘက်က ခြင်္သေ့ရုပ်ကဲ့သို့ ရွှေတံဆိပ်ခတ်သည်။ ရွှေစွန်းနောက်စွန်းတွင်လည်း ရွှေပန်းပွားဆွဲသည် များကို ဝတ်ဆင်သည်။

၁။ Bengal Secret and Political Consultations, 1832
၂။ ဗောဓိပင်သွားစာတမ်း စျီကျော့ ကြောင်းရေ ၁ - ၃

မြန်မာသံအဖွဲ့သည် လာရင်းကိစ္စ မည်မျှဆောင်ရွက် ပြီးစီးအောင်မြင်သည်ကို ဆန်းစစ်ကြ ပါစို့။ မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ကဘော်တောင်ကြားဒေသ၊ မုတ္တမနယ်မြေ၊ တနင်္သာရီနှင့် ရခိုင်တိုင်း များကို ပြန်လည်ရရှိရေး အပြန်အလှန်သံကိုယ်စားလှယ်ထားခြင်းကိုဖျက်သိမ်းရေးတို့ကို ဘုရင်ခံချုပ် နှင့် တွေ့ဆုံဆွေးနွေးတောင်းဆိုရန် လာကြခြင်း ဖြစ်ပါသည်။ သို့သော် ဘုရင်ခံချုပ်နှင့် လွယ်လင့် တကူ မတွေ့ကြရချေ။ ကာလကတ္တား၌ ဆယ်လကျော်မျှ တွေ့ခွင့်ရရန် ငံ့မျှော်စောင့်ဆိုင်း နေခဲ့ ကြရသည်။ တဖန် ဗာရာဏသီမြို့သို့လိုက်မှ တွေ့ရမည်ဆို၍ စိတ်အားထက်သန်စွာ ကံ့မြစ်ကို ဆန် တက်ခဲ့ကြသည်။ သို့သော် ဗာရာဏသီမြို့၌ ဘုရင်ခံချုပ်ကို မတွေ့ရဘဲ ဘရကာဘတ် မြို့သို့ ခရီး ဆက်ခဲ့ကြရပြန်ပါသည်။ ဘရကာဘတ်မြို့တွင်လည်း ဘုရင်ခံချုပ်ကို မတွေ့ရချေ။ ဘုရင်ခံချုပ်ရှိရာ ဆင်မလာမြို့သို့ ဆက်လက်လိုက်ခွင့်လည်း မရသဖြင့် မြန်မာများ စိတ်ပျက်စွာနှင့် ဘရကာဘတ်မြို့ တွင် ခုနစ်လကျော်မျှ စောင့်ဆိုင်းနေကြရပါသည်။ ထိုနောက်ဘုရင်ခံချုပ်ကို အာဂရမြို့တွင် တွေ့ရ မည်ဆိုသဖြင့် အာဂရမြို့သို့ တဖန် ခရီးဆက်ကြရလေသည်။ ကာလကတ္တားမြို့သို့ ဘုရင်ခံချုပ်နှင့် တွေ့ရန် ၁၇၃၀ ဒီဇင်ဘာလ ၆ ရက်နေ့က ရောက်ရှိသော မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ၁၇၃၂ နိုဝင်ဘာလ ၂၃ ရက်နေ့တွင်မူ အာဂရမြို့၌ ဘုရင်ခံချုပ်ကို တွေ့ကြရလေသည်။ ယင်းသို့ အာဂရမြို့၌ တွေ့ရ သည်ဆိုသော်လည်း ဘုရင်ခံချုပ် လော့ဒ်ဘင်တစ်ကို အနီးကပ် မြင်ဘူးလိုက်ရုံမျှပင် ဖြစ်သည်။ မိမိတို့ဆွေးနွေးပြောဆိုလိုသော တိုင်းရေးပြည်မှုတစ်ခုမျှမပြောမဆိုကြရချေ။ သို့သော် အမှန်အမှား ကို အပထား၍ မြန်မာတို့၏ ဇွဲသတ္တိကို တနည်းအားဖြင့် ချီးကျူးစရာတချက် ပေါ်ပေါက်ခဲ့ပါ သည်။ မြန်မာ သံတော်များအား ကပွဲတံသီရိရာဇ နော်ရထာက၊ ဘုရင်ခံချုပ်သည် တွေ့ဆုံပွဲ၌ တိုင်းရေးပြည်မှုကို မြန်မာတို့မျှော်လင့်ထားသကဲ့သို့ဆွေးနွေးမည်မဟုတ်ကြောင်းနှင့် တင်ကြိုသတိပေး ထားပါသည်။ ထို့ကြောင့် မြန်မာသံတော်တို့သည် မိမိတို့ တင်ပြဆွေးနွေးလိုသည့် ပြဿနာလေး ရပ်ကို စီစဉ်ရေးသားထား၍ နိုဝင်ဘာလ ၂၃ ရက်နေ့ ဘုရင်ခံချုပ်ရှေ့သို့ ဝင်ရစဉ် မင်းကြီးမဟာ စည်သူက ထိုစာကို ရဲဝန်စွာ ဘုရင်ခံချုပ်လက်သို့ ပေးအပ်ခဲ့လေသည်။ သို့သော် ထိုစာကို အတွင်းဝန် မက်နော်တင်က နှစ်ရက်အကြာတွင် မြန်မာသံတော်များလက်သို့ ပြန်ပေးပါသည်။ မြန်မာ သံတော်တို့သည် ဘုရင်ခံချုပ်ထံ ဤကဲ့သို့စာမျိုး တိုက်ရိုက်မပေးနိုင်ကြောင်း၊ အတွင်းဝန်များနှင့် သာ ဆက်ဆံရမည် ဖြစ်ကြောင်းလည်း မက်နော်တင်က ရှင်းလင်းပြောပြသည်။ မြန်မာသံတော် များကလည်း မိမိတို့သည် ဘုရင်ခံချုပ်နှင့်တွေ့ရန် ဤမျှစောင့်စားခဲ့ရသည်။ တွေ့ရမည်ဆိုသည့် ဒေသသို့ ပင်ပန်းကြီးစွာ ခရီးအတန်တန် လိုက်ခဲ့ရသည်။ တွေ့ရသောအခါ၌မူ ဘုရင်ခံချုပ်က တိုင်းရေးပြည်မှုကို မဆွေးနွေးဘဲ၊ အတွင်းဝန်များနှင့်သာ ဆက်ဆံမည်ဆိုခြင်းကို မခံမရပ်နိုင် အောင် ရှိကြပေသည်။ ထို့ကြောင့် မင်းကြီးမဟာစည်သူက ဤအတိုင်းဖြစ်ခဲ့လျှင် ကာလကတ္တား၌ ရှိစဉ်က၊ ဝန်ကြီးဇော်စို့န္တာ သည် အဘယ်ကြောင့် ဤပြဿနာများကို ဖြေရှင်းရန် သူ၌ တန်ခိုး အာဏာမရှိကြောင်း၊ ဘုရင်ခံချုပ်သာလျှင် စွမ်းဆောင်နိုင်မည်ဖြစ်ကြောင်းနှင့် ပြောရသနည်းဟု မေးလေသည်။ ထို့ပြင် မိမိတို့တင်ပေးသည့်စာကို ဆွေးနွေးဝေဖန်ခြင်းမရှိဘဲ ဤအတိုင်းပြန်ပေး လျှင်၊ အမိန့်တော် ရာဇသံစာနှင့် လက်ဆောင်တော်များကိုပါ ပြန်ပေးသင့်ကြောင်းလည်း ပြော

၁# Farukhabad
 ၂# W. H. Macnaughten, Secretary to the Governor General
 ၃# George Swinton

ဆိုလေသည်။ ထိုအခါ အကျယ်အပွားမဖြစ်စေရန် မက်နော်တင်က မင်းကြီးမဟာစည်သူ၏ စာကို ပြန်၍လက်ခံသည်။ သို့သော် ဘုရင်ခံချုပ်ထံ တိုက်ရိုက်စာပေးခြင်းမှာ ထုံးစံမဟုတ်သဖြင့် တိုင်းရေး ပြည်မှုကို စာများကို အတွင်းဝန်များထံသို့သာ ပို့ရမည်ဖြစ်ကြောင်းနှင့် ထပ်မံပြောဆိုသဖြင့် ဆွေးနွေးရန် ပြဿနာလေးရပ်ကို တင်ပြသည့် စာတစောင်ကို မက်နော်တင်သို့လည်း ပေးအပ်လိုက်ပါသည်။ ဤကိစ္စများကို ကာလကတ္တားသို့ရောက်မှ ဆွေးနွေးမည်ဆိုသည့်အတိုင်း မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ၁၁၉၄ ခု နတ်တော်လဆန်း ၆ ရက် ဗုဒ္ဓဟူးနေ့ (၂၈ နိုဝင်ဘာ ၁၈၂၂) အာဂရမှ ထွက်ခွာလာခဲ့ကြပါသည်။

မြန်မာသံအဖွဲ့သည် တင်ပြတောင်းဆိုချက် လေးရပ်အနက် တရပ်သာလျှင် ဘုရင်ခံချုပ်၏ လိုက်လျောမှု ရရှိခဲ့ကြပါသည်။ ကာလကတ္တားသို့ ၁၁၉၄ ခု တပေါင်းလပြည့်ကျော် ၁ ရက်နေ့ (၆ မတ်လ ၁၈၃၃) တွင် ပြန်လည် ရောက်ရှိပြီးနောက် မိမိတို့ တင်ပြထားသည့် ပြဿနာများ အတွက် ဆုံးဖြတ်ချက်ပြန်ကြားလွှာ ကို ၁၈၃၃ မတ်လ ၁၆ ရက်နေ့တွင် မက်နော်တင်ထံမှ ရရှိကြပါသည်။ တိုင်းရေးပြည်မှုကို ကာလကတ္တားသို့ရောက်မှ ဆွေးနွေးမည်ဟု အာဂရမြို့တွင် ပြောဆိုလိုက်သော်လည်း စင်စစ် မြန်မာသံအဖွဲ့သည် မိမိတို့ လိုလားချက်ကို ဘုရင်ခံချုပ်နှင့် မျက်နှာစုံညီပြောဆို ဆွေးနွေးခဲ့ရသည် မဟုတ်ချေ။ မြန်မာများ အာဂရမြို့မှ ခရီးစဉ်အတိုင်း ပြန်လာနေကြစဉ် ဘုရင်ခံချုပ် ကာလကတ္တားသို့ ရောက်ရှိ၍ ကဘော်တောင်ကြား ဒေသအကြောင်းကို အဝမြို့တော်မှ မေဂျာဘာနေတနသာရီတိုင်း ဝန်ရှင်တော်မင်းကြီး နှင့် မဏိပူရရှိ ဗြိတိသျှ ဝန်ရှင်တော်မင်းကြီးတို့ကို ကာလကတ္တားသို့ ခေါ်ယူဆွေးနွေး တိုင်ပင်ပါသည်။ ထိုနောက် ကဘော်တောင်ကြား ဒေသကို မြန်မာသို့ ပြန်ပေးရန် အများသဘောတူ ဆုံးဖြတ်လေသည်။ သံလွင်တဘက်ကမ်းရှိ မုတ္တမနယ်မြေကို ပြန်ပေးရေး၊ တနသာရီ-ရခိုင်တို့ကို ပြန်ပေးရေးနှင့် သံကိုယ်စားလှယ်ထားမှု ဖျက်သိမ်းရေးတို့ကို နှစ်ဦးနှစ်ဘက် ကြေညာသဘောတူလက်ခံချက်ဖြင့် ရန္တပူစာချုပ်တွင် အတည်ပြုထားသည်ဖြစ်၍ နောက်ထပ်စဉ်းစားဆုံးဖြတ်ရန် အကြောင်းမရှိဟု ပယ်ချလိုက်ပါသည်။ ဤဆုံးဖြတ်ချက်များ ချမှတ်ပြီးနောက် ၁၈၃၃ မတ်လ ၆ ရက်နေ့တွင် မြန်မာများ ကာလကတ္တားသို့ ဆိုက်ရောက်လာကြပါသည်။ ၁၈၃၃ ခု မတ်လ ၁၆ ရက်နေ့တွင် ဆုံးဖြတ်ချက်ကို ကြားသိကြရပါသည်။ သို့သော် မက်နော်တင်၏ ပြန်ကြားလွှာတွင် ကဘော်တောင်ကြားဒေသနှင့် ပတ်သက်၍ စီရင်ခင်းစီရင်ဘွယ်တို့ကို မေဂျာဘာနေ အသို့အပြန်တွင် ဘုရင်ခံချုပ်က အတိအကျ အဖြေပေးလိုက်ပါလိမ့်မည်ဟုသာ ရေးသားလိုက်ပါသည်။ ထို့ကြောင့် မြန်မာသံအဖွဲ့သည် အချက်လေးချက် တင်ပြတောင်းဆိုသည့်အနက် တချက်သာရရှိခဲ့ပါသည်။

မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ဘုရင်ခံချုပ်နှင့် လွယ်လင့်တကူ မတွေ့ရ၊ ကာလကတ္တားသို့ ၁၈၃၀ ဒီဇင်ဘာလ ၆ ရက်နေ့ ဆိုက်ရောက်သော်လည်း ၁၈၃၂ နိုဝင်ဘာလ ၂၃ ရက်နေ့ (၁ နှစ် ၁၁ လနှင့် ၁၆ ရက်) ကြာပြီးမှ အာဂရမြို့တွင် တွေ့ဆုံကြရသည်။ ယင်းသို့ဖြစ်ခြင်းမှာ အဝရွှေမြို့တော်

၁။ *Bengal Secret and Political Consultations*, 19 March 1833, No. 12
၂။ A.D. Maingy
၃။ *The Minute of the Governor-General* dated, Calcutta 26 February 1833;
Bengal Secret and Political Consultations, 19 March 1833

ရှိ အင်္ဂလိပ် သံကိုယ်စားလှယ် ဂျော့ဟင်နရီဘာနေ၏ ပယောဂကြောင့် ဖြစ်ပါသည်။ ဂျော့ဘာနေသည် အဝရွှေမြို့တော်သို့ ၁၈၃၀ ဧပြီလ ၂၄ ရက်တွင် ရောက်ရှိသော်လည်း ဘုရင်မင်းမြတ် ရွှေတော်သို့ ချက်ခြင်းဝင်ခွင့်မရချေ။ ထိုသို့ ဖြစ်ရခြင်းမှာ ဂျော့ဘာနေက မြန်မာထုံးစံအတိုင်း ဘိနပ်ချွတ်ရမည်။ ကန်တော့ခံနေ့တွင် ဝင်ရမည် စသည်တို့ကို အပြင်းအထန် ငြင်းဆန် ကန့်ကွက် နေသောကြောင့်ပင် ဖြစ်သည်။ နောက်ဆုံး၌ နှစ်ဦးနှစ်ဘက် ညှိနှိုင်းကာ ကန်တော့ခံနေ့ ဟုတ်သည့် ၁၈၃၀ ဇွန်လ ၁၇ ရက်နေ့တွင် ရွှေတော်သို့ ဝင်ခွင့်ပြုလေသည်။ ဘိနပ်ချွတ်ရသော်လည်း ဒုတိယသံအရာရှိ ကပွိတ်ဂျော့ဘာနေသည် ခြေအိတ်ရှည်အတွင်းက ဘိနပ်ခံစီးလျက် ရွှေတော်သို့ ဝင်ခဲ့ပါသည်။ ယင်းသို့ရောက်ရှိပြီး ၁ လနှင့် ၂၃ ရက်အကြာတွင် ဘုရင်ရွှေတော်သို့ ဝင်ခွင့်ရခဲ့သော်လည်း မြန်မာများက အကြောင်းမဲ့နှိုင်းသည် ညှဉ်းပန်းသည်ဟု ဘာနေက မြန်မာများအပေါ် နာကျည်းသည်။ ထိုကြောင့် မြန်မာသံအဖွဲ့ ဗင်္ဂလားသို့ စေလွှတ်ည်ဟု သိရသည်နှင့် တပြိုင်နက် မြန်မာသံအရာရှိများကို ကာလကတ္တားတွင် ယဉ်ကျေးဘွယ်ရာစွာ လက်ခံသော်လည်း မောက်မောက်ခာခာ အထက်စီးနှင့် ဆက်ဆံစေလိုကြောင်း။ သူခံစားရသကဲ့သို့ သင်းတို့ကို ခံစားရစေလိုကြောင်း။ ၁၈၂၇ ခုနှစ်က မြန်မာသံအဖွဲ့ကို ရက်ရက်ရောရော ထောက်ပံ့ပြုစု သကဲ့သို့ မထောက်ပံ့ရန်အကြောင်း။ သင်းတို့ကို ထောက်ပံ့ပြုစုခြင်းသည် အဆိပ်ပင်ရေလောင်း ရန်သူ့အားပေးသကဲ့သို့ရှိကြောင်း။ ထို့ပြင် ယခုလာသည့်သံအဖွဲ့အား ဘုရင်ခံချုပ်နှင့် တွေ့ဆုံခွင့် မပေးဘဲ အချိန်ဆွဲနိုင်သမျှဆွဲကာ စောင့်ခိုင်းထားစေလိုကြောင်းနှင့် ၎င်း၏အစိုးရထံ ဤကဲ့သို့

I earnestly hope that these Burmese officers may be received civilly but haughtily in Calcutta; that they may meet with something like the treatment which we are receiving here; and that at any rate that they may not be granted the same liberal allowances and establishments which were granted to the Burmese Envoys of 1827, who enjoyed greedily all they could get from us, saved money and returned to Ava with means to purchase higher appointments and become more efficient enemies to us. I would strongly recommend that they should be made to wait as long as possible before they are honoured with an audience of the Governor General.

အစီရင်ခံစာပေးပို့လိုက်ပါသည်။ ထို့ကြောင့် မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ဘုရင်ခံချုပ်ကိုတွေ့ရရန် ခရီးအတန် တန်သွားရခြင်း၊ ၂ နှစ်နီးပါးမျှ စောင့်ခံရခြင်းများမှာ သဘောရိုးမဟုတ်ဘဲ၊ ဂျော့ဘာနေ၏ အစီရင်ခံစာကြောင့် တမင်သက်သက် ညှဉ်းပန်းနှိပ်စက်ခံခဲ့ရခြင်းဖြစ်ကြောင်း ထင်ရှားပါသည်။ သို့သော် ၁၈၃၂ ခုနှစ် ရန်ကုန်ဝန်ကြီး၏ အမေးကို ပြန်ကြားသောစာ၌ ဂျော့ဘာနေက မြန်မာသံအဖွဲ့ ဘုရင်ခံချုပ်နှင့် မတွေ့ရဘဲ ကြန့်ကြာနေသည်မှာ မြန်မာသံအရာရှိတို့၏ အပြစ်သာဖြစ်ကြောင်းနှင့် ရေးသားထားပါသည်။ မြန်မာသံအရာရှိတို့သည် ကာလကတ္တား၌ ဘုရင်ခံချုပ် ရှိသည်ကို သိ

- ၁။ ဘာနေဂျာနယ်၊ အပိုဒ် ၁၀၉၊ ၁၂၁
- ၂။ ၁၈၂၇ ခုနှစ် ကာလကတ္တားရောက်၊ အရာရှိ ၂ဦး၊ လက်နက်ကိုင်အမှုထမ်း ၁၀၀ ပါသော မြန်မာသံအဖွဲ့ကို အိန္ဒိယအစိုးရက တလလျှင်ငွေ ၂၅၀ တန် အိမ်ငှားပေးသည်။ မြင်းရထား၊ မြင်း၊ ထမ်းစင်စသည်တို့ပေးထားသည်။ ထို့ပြင် အရာရှိ ၂ဦးအား တဦးလျှင်တရက်ငွေ ၆၀ နှုန်း၊ နောက်လိုက်များအတွက် တလငွေ ၂၀၀ ထောက်ပံ့သည်။ *Bengal Secret and Political Consultations, 28 April 1827*
- ၃။ ဘာနေဂျာနယ်၊ အပိုဒ် ၆၄

လျက်နှင့် ၁၀ လကျော်မျှ စောင့်ဆိုင်း အချိန်ဖြုန်းနေကြသည်။ ဘုရင်ခံချုပ်ရှိရာ ဗာရာဏသီမြို့သို့ လိုက်သွားသောအခါလည်း လျင်လျင်ထက်ထက် မသွားဘဲ လမ်းခရီးတွင် ဖင့်နှံ့ကြန့်ကြာ ရှိကြသည်။ ထိုနောက် ဗာရာဏသီမြို့တွင် တလရပ်ဆိုင်းနေကြပြန်သဖြင့် ဘရကာဘတ်မြို့သို့ နွေရာသီမကျမီ အချိန်မီမရောက်၍ ဘုရင်ခံချုပ်နှင့် လွဲရပြန်သည်ဟု မြန်မာသံအရာရှိတို့ကို အပြစ်တင်ထားလေသည်။^၁ သို့သော် မကျောဘာနေက သူ၏ အစီရင်ခံစာကို ထိန်ချန်ကာ မြန်မာသံအရာရှိတို့အပေါ် မည်သို့ပင် အပြစ်ဖို့စေကာမူ၊ ဤကိစ္စသည် မြန်မာသံအရာရှိတို့၏ အပြစ်မဟုတ်၊ မကျောဘာနေ၏ ပယောဂကြောင့်သာလျှင်ဖြစ်ကြောင်း သိသာပေါ်လွင်လှပါသည်။

မြန်မာသံအဖွဲ့သည် အာဂရမြို့မှ ပြန်ရောက်၍ ကာလကတ္တားတွင် သုံးလကြာမျှနေပြီးနောက် မြန်မာပြည်သို့ ပြန်ခဲ့ကြပါသည်။ အပြန်တွင် ဘုရင်ခံချုပ်က ရာဇသံစာနှင့် မြန်မာဘုရင်မင်းမိဖုရားတို့ကို ဆက်သရန် လက်ဆောင်တော်များ ပေးအပ်လိုက်ပါသည်။ ယင်းလက်ဆောင်တော်များမှာ ရိုး၏အင်ဆိုင်ကလိုပေးဒီယား ၄၅ အုပ်၊ သပြေရောင်ကတ္တီပါ ၂။ ကတ္တီပါအနီ ၂။ အပြာ ၁။ အစိမ်း ၁။ ရွှေချည်ထိုးအထည် ၂ လိပ်။ ရွှေပွင့်ထိုးအထည် ၂။ ပုဝါ ၁၂။ မှန်ကြိုး ၁။ အင်္ဂလိပ်ကော်ဇောကြီး ၂ နှင့် ရွှေရည်သုတ်ကုလားထိုင် ၁ တို့ဖြစ်ပါသည်။^၂ မြန်မာသံတော်တို့သည် ကာလကတ္တားမြို့ Asiatic Society ဝင်းအတွင်းရှိ ရုပ်ပွားတော်ကြီး တဆူကိုလည်း ပင့်ဆောင်သွားလိုကြောင်းနှင့် ဘုရင်ခံချုပ်ထံ ခွင့်ပန်တောင်းကြပါသည်။ ယင်းရုပ်ပွားတော်မှာ ယခင်က ဆရာတော် နန္ဒရုံတို့ မဟာဗောဓိမှ ပင့်ဆောင်လာသည့် သကျမုနိ ရုပ်ပွားတော်ဖြစ်လေသည်။ ထိုရုပ်ပွားတော်ကို ပင့်ဆောင်ခွင့်ရသဖြင့် မြန်မာတို့သည် ဝမ်းမြောက်ဝမ်းသာ အခငွေဒင်္ဂါး ၂၀၀ ပေး၍ အင်္ဂလိပ်သုကာတို့ကို ငှားရမ်းကာ ပြင်ဆင်လုပ်ဆောင်ကြလေသည်။ ထိုနောက် စူဇော^၃ ခေါ်သင်္ဘောနှင့် တင်ဆောင်ကာ ၁၁၉၅ ခု ဝါဆိုလဆန်း ၁၁ ရက်နေ့ (၂၇ ဇူလိုင် ၁၈၃၃) မြန်မာပြည်သို့ ပြန်ခဲ့ကြရာ ဝါဆိုလပြည့်ကျော် ၁၁ ရက် (၁၂ ဇူလိုင် ၁၈၃၃) နေ့ ရန်ကုန်မြို့သို့ ဆိုက်ရောက်ကြပါသည်။

ဤသံအဖွဲ့ကို စေလွှတ်သည့်အတွက် မြန်မာပြည်အစိုးရတွင် တနှစ်လျှင်ငွေကျပ်ချိန် ၁၆၈၀၀ ကုန်ကျပါသည်။ အိန္ဒိယအစိုးရကလည်း မြန်မာသံအဖွဲ့အတွက် တနှစ်ကို ငွေ ၉၀၀၀ အကုန်အကျခံပါသည်။ မြန်မာပြည်မှ မထွက်ခွာမီ အဖွဲ့အား တနှစ်အတွက် လစာ တင်ကြိုထုတ်ပေးလိုက်လေသည်။ ထိုနောက် ခြောက်လအတွက်စီ နှစ်ကြိမ် ဗင်္ဂလားသို့ ပို့ပေးပါသည်။ တတိယနှစ်အတွက် လစာကိုမူ မြန်မာပြည်သို့ ပြန်ရောက်မှ ရရှိကြဟန်တူပါသည်။ သံကြီးသံငယ်နှင့် နောက်လိုက်ငယ်သားများအတွက် လစာကို မြန်မာပြည်အစိုးရက အထိုက်အလျောက် နှုန်းထားသတ်မှတ်ပေးပါသည်။ သံအဖွဲ့ခေါင်းဆောင် မင်းကြီးမဟာစည်သူ၏ လစာမှာ တလလျှင် ငွေကျပ်ချိန် ၂၁၀ ဖြစ်ပါသည်။ ဒုတိယသံအရာရှိ စာရေးတော်ကြီး မင်းလှနန္ဒကျော်ထင်က တလကို ၁၄၀ ကျပ် ရလေသည်။ အသုံးစာရေး နရာရွှေတောင်နော်ရထာနှင့် သူ၏ နောက်လိုက်တို့အတွက် တလလျှင် ၄၅ ကျပ်ရပါသည်။ ထို့အတူ စကားပြန်တယောက်နှင့် နောက်လိုက်တယောက်အတွက် တလလျှင် ၄၅

၁။ India Political Consultation, 6 July 1835, No. 18
၂။ Ibid
၃။ The Swallow

ကျပ်ရသည်။ ဆေးသမားနှင့် နောက်လိုက်တယောက်၊ ပန်းချီဆရာနှင့် နောက်လိုက်တယောက်အတွက် တလလျှင် ၃၅ ကျပ်စီရပါသည်။ ရွှေပြည်သေနတ်အမှုထမ်း လူ ၂၀ အတွက် တနှစ်လျှင် ငွေကျပ်ချိန် ၂၄၀၀ သတ်မှတ်ရာ၊ တယောက်လျှင် တလကို ၁၀ ကျပ်စီသာ ရရှိကြပါသည်။^၁ အိန္ဒိယပြည်အစိုးရက မြန်မာသံတော်တို့အတွက် တလလျှင် အိမ်ငှားခ ၂၅၀၊ ရထားငှားခ ၂၀၀ နှင့် ဈေးဘိုး ၃၀၀ စုစုပေါင်း ၇၅၀ အကုန်အကျခံပါသည်။ သို့သော်လည်း မြန်မာသံတော်တို့သည် လုံလုံလောက်လောက် ရှိကြဟန်မတူချေ။ မြန်မာသံတော်တို့ ဗာရာဏသီမှ ရေးသားပေးပို့သော အစီရင်ခံစာတွင် စရိတ်စကများ၍ မလောက်မင ရှိကြကြောင်း၊ တိုင်းတပါးတွင် မြန်မာသံတော်များ မျက်နှာမငယ် တင့်တောင့်တင့်တယ် ရှိစေရန် လစာရိပုံငွေကို တိုးမြှင့်ပါမည့်အကြောင်းနှင့် ရေးသားထားပါသည်။^၂ ယင်းအစီရင်ခံစာကား မြန်မာဝန်ကြီး မှူးကြီးများကို အရေးယူအောင် မစွမ်းဆောင်နိုင်ခဲ့ချေ။ မြန်မာသံတော်တို့ ရရှိသော လစာမှာ တကယ်လည်း နည်းလွန်းလှပါသည်။^၃ ယင်းသည်ပင်လျှင် မြန်မာပြည်အစိုးရတွင် တနှစ်လျှင် ငွေကျပ်ချိန် ၁၆၈၀၀ ကုန်ကျပါသည်။

ခြုံ၍ပြောရသော် ၁၈၃၀ ခုနှစ်က ဗင်္ဂလားသို့ မြန်မာသံအဖွဲ့တခု စေလွှတ်သည်မှာ ရန္တပိုစာချုပ်အရ သံအပြန်အလှန်ထားခြင်းကို သဘောတူကြသောကြောင့် အင်္ဂလိပ်က မေဂျာဘာနေကို စေလွှတ်သည့်နည်း တွင်းသင်းဝန် မင်းကြီးမဟာစည်သူကို ရွေးချယ်စေလွှတ်ခြင်း ဖြစ်ပါသည်။ ဤဗင်္ဂလားသွား သံအဖွဲ့တွင် သံအရာရှိ ၂ ဦးတို့၏ သားမယားများအပါအဝင် ၈၄ ယောက်ရှိသည်။ မေဂျာဘာနေ၏ညီ သီရိရာဇနော်ရထာဘွဲ့ခံ ကပ္ပိတံ ဂျော့ဘာနေက စစ်ပါရိတပ်နှင့် အစောင့်အရှောက်လိုက်ပါသည်။ မြန်မာသံအဖွဲ့သည် ကာလကတ္တား၌ ရုံးစိုက်နေထိုင်ရန် ရည်ရွယ်ခြင်းမရှိချေ။ ယာယီမျှသာ အကြည့်အရှု လှည့်လည်သွားရောက်သည်ဟု သဘောထားကြလေသည်။ မြန်မာသံအဖွဲ့ကို ပေးအပ်လိုက်သော တာဝန်မှာ ကဘော်တောင်ကြားဒေသ၊ သံလွင်အရှေ့ဘက်ကမ်းရှိ မုတ္တမနယ်မြေ၊ ရခိုင်နှင့် တနင်္သာရီတို့ကို မြန်မာတို့သို့ ပြန်ပေးရေးနှင့် သံအပြန်အလှန်ထားခြင်း ဖျက်သိမ်းရေးတို့ကို ဘုရင်ခံချုပ်နှင့် တွေ့ဆုံ၍ တင်ပြတောင်းဆိုရန် ဖြစ်ပါသည်။ အဝနေပြည်တော်မှ ၁၁၉၂ ခု သီတင်းကျွတ်လပြည့်ကျော် ၈ ရက် စနေနေ့ (၉ အောက်တိုဘာ ၁၈၃၀) တွင် ခရီးစတင်ထွက်ကြပါသည်။ အသွားတွင် ကုန်းလမ်းခရီးဖြင့် ရိုးမတောင်ကိုကျော် ဖြတ်၍ စစ်တွေမြို့သို့သွားသည်။ ယင်းကမ္ဘာဆင့် ရော့ဝတီ ခေါ်သင်္ဘောဖြင့် ကာလကတ္တားသို့ သွားကြပါသည်။ ရည်ရွယ်ရင်းဖြစ်သော တိုင်းရေးပြည်မှုကို တင်ပြဆွေးနွေးရန် ဘုရင်ခံချုပ်ကို လွယ်လင့်တကူ မတွေ့ကြရချေ။ ကာလကတ္တားတွင် ဆယ်လကျော် စောင့်ဆိုင်းနေရပြီးမှ ခရီးအတန်တန် ဆက်ကြရသည်။ နောက်ဆုံး ၁၈၃၂ ခု နိုဝင်ဘာလ ၂၃ ရက်နေ့တွင် ဘုရင်ခံချုပ်ကို အာဂရတွင် တွေ့ဆုံခွင့်ရကြသော်လည်း တိုင်းရေးပြည်မှုကို မဆွေးနွေးကြရချေ။ ဘုရင်ခံချုပ်ကို တွေ့ရန်အသွား အာဇာနတ်၊ မောက်သူဇာဘတ်၊ မိုဂရာဇ်၊ ပဌနာ၊ ဗာရာဏသီ၊ အလ္လဟဘတ်၊

၁။ India Political Consultations, 6 July 1835, No. 18
 ၂။ Ibid
 ၃။ အဝရှိ အင်္ဂလိပ်သံကိုယ်စားလှယ် မေဂျာဟင်နရီဘာနေ၏ လစာမှာ တလ ၃၀၀၀ ဖြစ်၏။ လက်ထောက် သံအရာရှိ၏လစာမှာ တလလျှင် ၇၅၀။ စကားပြန်တလ ၃၀၀။ ဆေးဆရာဝန်တလ ၁၀၀ အသီးသီးရကြသည်။ Bengal Secret and Political Consultations, 8 January 1830, No. 32

ကမ္ဘာ့၊ ဘရဟ္မာဘတ်စသော မြို့ကြီးများကို ရောက်ရှိခဲ့ကြပါသည်။ အာဂရမ္မအပြန် မဟာဗောဓိပင် ကိုဖူးမြော်ခဲ့ရသည်။ ကာလကတ္တား၌ နေရစဉ် ဒင်္ဂါးသွန်းစက်၊ ချည်ထည်စက် စသည်တို့နှင့် ထူးသည်ဆန်းသည်များကို သွားရောက်ကြည့်ရှုကြပါသည်။ သံအဖွဲ့၏ ရည်ရွယ်ရင်းကိစ္စဖြစ်သော တောင်းဆိုချက်လေးချက်အနက်၊ ကဘော်တောင်ကြားဒေသနှင့် ပတ်သက်သည့် တချက်ကိုသာ ရရှိခဲ့ပါသည်။ မြန်မာသံတော်တို့သည် အပြန်တွင် သကျမုနိ ရုပ်ပွားတဆူနှင့် ဗောဓိပင်ပျိုကိုပင် ဆောင်ကာ စွာလောခေါ် သင်္ဘောနှင့် ပြန်ခဲ့ကြပါသည်။ အဝမြို့တော်က ထွက်သည်မှ ပြန် ရောက်သည်ထိ ၂ နှစ် ၁၁ လနှင့် ၁၂ ရက်ကြာခဲ့သည်။ ဤသံအဖွဲ့ကို စေလွှတ်သည်အတွက် မြန်မာပြည်အစိုးရတွင် တနှစ်လျှင် ငွေကျပ်ချိန် ၁၆၀၀၀ စီ ကုန်ကျပါသည်။ ။